

**INSTITUTIONEN FÖR SOCIOLOGI
OCH ARBETSVETENSKAP**

ATT SAMLA ÄGG FRÅN VILDA FÅGLAR

En kriminologisk orsaksanalys

Emma Levo

Examensarbete för Master i kriminologi, 30 hp

Handledare: Gunnar Gillberg

Termin/år: Vårterminen 2020

Abstract

Title: Att samla ägg från vilda fåglar – en kriminologisk orsaksanalys

Author: Emma Levo

Supervisor: Gunnar Gillberg

Examiner: Micael Björk

Type of thesis: Master Thesis in Criminology, 30 higher education credits

Date: Spring 2020

Aims and objectives: Collecting eggs from wild birds used to be one of the most popular forms of natural history collecting in nineteenth century Europe, including Sweden, until its criminalization in the 1950s. Egg collecting could be considered an outdated activity of the past, but recent court cases show that birds' eggs are still subject to the illegal poaching and trading of wildlife that occurs in Sweden today. Previous research is sparse and primarily accounts for the motivations of egg collectors without considering environmental factors nor previous literature on collecting behaviors in general. This thesis aims to contribute to existing work by explaining why the illegal activity of egg collecting occurs by exploring its situational dynamics. This is achieved by describing the process of accumulating and owning eggs, identifying motives and characteristics driving individual egg collectors to offend, and identifying norms and external controls in environments where egg collecting occurs.

Method and data: The study is conducted qualitatively by combining document analysis and interviews. The document sample consists of three contemporary cases and three historical cases of egg collecting. The sample is based on availability as few cases of egg collecting are discovered and prosecuted. The document analysis was supplemented by interviewing four individuals who possess specialized knowledge about egg collecting from professional experience and/or other experience.

Results: The results indicate that egg collectors are motivated by material rewards (accumulating and owning symbolically valuable eggs), emotional rewards (positive emotions associated with poaching) and social rewards (companionship and cooperation within the informal group of egg collectors). Egg collectors were understood as offenders with a crime-specific propensity to find the illegal poaching and trading of eggs as viable actions in response to these motivations. The criminal activities are sometimes justified by minimizing or denying their harmful effects or by claiming a scientific purpose. It was also suggested that some egg collectors may experience an inhibited ability to act lawfully due to a psychologically compulsive need to continue accumulating eggs. Offences are generally not condemned nor ceased by informal nor formal control systems in environments where eggs are poached, processed, possessed and traded. The motivated and crime-prone egg collector is thus able to perceive the illegal collecting of eggs as both an acceptable and entirely possible action alternative in environments presenting opportunities to offend.

Key words: *egg collecting, poaching, illegal wildlife trade, wildlife crime, situational action theory, rural criminology, green criminology*

1. INLEDNING	1
1.2 PROBLEMFÖRMULERING.....	2
1.3 SYFTE	3
1.4 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
1.5 AVGRÄNSNING	4
2. KUNSKAPSÖVERSIKT	5
2.2. DJUR OCH NATUR UR ETT KRIMINOLOGISKT PERSPEKTIV	5
2.3. ILLEGAL JAKT	5
2.4. ILLEGAL HANDEL MED VILDA DJUR OCH VÄXTER.....	6
2.5. SAMLARVERKSAMHET.....	8
3. TEORETISKT RAMVERK.....	10
3.2. DEN SITUATIONELLA HANDLINGSTEORIN.....	10
3.3. BROTTSFÖREBYGGANDE MEKANISMER	13
3.4. SAMLARPROCESSEN OCH DESS MOTIV	15
3.5. TILLÄMPNING AV TEORI	16
4. METOD	18
4.2. VAL AV METOD	18
4.3. DOKUMENT	19
4.3.2. <i>Urval</i>	20
4.4. INTERVJUER.....	21
4.4.2. <i>Urval</i>	22
4.4.3. <i>Tillvägagångssätt</i>	23
4.5. ANALYSPROCESSEN	24
4.6. ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	25
5. ANALYS.....	26
5.2. REDOVISNING AV FALLEN	26
5.2.2. <i>Historiska fall</i>	26
5.2.3. <i>Samtida fall</i>	27
5.3. PROCESSEN AV ATT SAMLA ÄGG	28
5.3.2. <i>Det eftertraktade ägget</i>	28
5.3.3. <i>Kravet på kunskap och kompetens</i>	29
5.3.4. <i>Jakten på ägg</i>	30
5.3.5. <i>Byteshandel med ägg</i>	32
5.3.6. <i>Äga, preparera och dokumentera</i>	34
5.4. DEN INDIVIDUELLA ÄGGSAMLAREN	35
5.4.2. <i>Kompletta och omfattande äggsamlingar</i>	36
5.4.3. <i>I vetenskapens namn</i>	37
5.4.4. <i>Från normativ hobby till avvikelse</i>	39
5.4.5. <i>"Samlarmani"</i>	40
5.5. MILJÖER DÄR ÄGGSAMLING SKER	41
5.5.2. <i>Bortom den bevakande blicken</i>	42
5.5.3. <i>Skyddet av särskilt utsatta ägg</i>	43
5.5.4. <i>Civilsamhällets betydelse</i>	46
6. AVSLUTNING.....	48
6.2. SAMMANFATTNING	48
6.3. SLUTSATS.....	49
6.4. DISKUSSION.....	50
REFERENSER	52
BILAGA A. INTERVJUGUIDE
BILAGA B. INTERVJUFÖRFRÅGAN.....

1. Inledning

Att samla ägg från vilda fåglar brukade vara en av de populäraste naturhistoriska samlaraktiviteterna i Europa under 1800-talet och tidiga 1900-talet. Aktiviteten gick ut på att plocka ägg från vilda fåglars bon ute i naturen, varefter ägget tömdes på sitt innehåll för att kunna placera det tomma äggskalet i en samling. Äggsamlandet betraktades som en sund och respektabel fritidsaktivitet bland både barn och vuxna som plockade och bytte fågelägg för att utöka sina personliga samlingar (Cole, 2015:18). Aktiviteten var även populär i Sverige (Naturhistoriska riksmuseet, 2011:5).

Fågelägg samlades även i vetenskapligt syfte. Oologi, alltså studiet av ägg, etablerades som ett legitimt vetenskapligt fält som utgjorde en väsentlig del av ornitologin under 1800-talet. Oologisk forskning bedrevs även i Skandinavien, t.ex. *Skandinavisk oologi* av Carl A. Westerlund (1867). Dock började dess vetenskapliga status vackla i början av 1900-talet, då allt fler ornitologer och naturvårdsorganisationer ifrågasatte praktikens konsekvenser för enskilda fåglar vars bon plundrades, samt hela artpopulationers överlevnad (Cole, 2015:25).

Som resultat av ett växande fördömande kriminaliserades aktiviteten på 1950-talet (Cole, 2015:25; Naturhistoriska riksmuseet, 2011:5). Att plocka och förstöra ägg från vilda fåglar är numera ett jaktbrott enligt 2§ i jaktlagen (1987:259), medan befattning av ägg som erhållits genom jaktbrott döms som jakthäleri enligt 46§ i jaktlagen. Att köpa, sälja, byta och transportera fågelägg är förbjudet enligt artskyddsförordningen (2007:845). Däremot är det tillåtet att inneha eller ärva äggsamlingar som plockats innan skyddslagarna stiftades.

Äggsamling kunde därmed antas vara en föråldrad aktivitet som lämnats kvar i det förflutna. Dock har fenomenet återigen uppmärksammats under 2010-talet: år 2013 dömdes tre svenska män för att ha plockat, samlat och bytt ägg som även transporterats vidare till Finland och Storbritannien. I samband med denna utredning upptäcktes en äggsamlare i Finland som fälldes för en samling bestående av ca 9500 ägg. År 2017 fälldes tre svenska män för att ha samlat ägg runtom i Sverige.

Fågelägg utgör alltså än idag ett föremål för den jaktbrottslighet och illegala handel med vilda arter som pågår i Sverige idag. Således utgör äggsamlandet ett hot mot särskilt de sällsyntaste fågelarternas överlevnad. Dock är det svårt att bedöma brottslighetens omfattning. Mörkertalet kan antas vara stort i och med att artskyddsbrottslighet i allmänhet kännetecknas av en låg anmälningfrekvens och liten upptäcktsrisk. Detta beror på att de utsatta arterna

befinner sig över stora, obebodda områden där vittnen är få och bevakningen låg (Brå, 2008:14-15).

1.2 Problemformulering

Varför väljer en människa att olagligen samla ägg från vilda fåglar? Äggsamling kan för många framstå som ett udda intresse i och med att de flesta knappast kan relatera till äggsamlarens värdeomdöme av objektet för brottet – ägget. Äggsamling har sällan uppmärksammats i tidigare kriminologisk forskning. I en orsaksanalys av motiven bakom olika typer av faunakriminalitet konstaterar Angus Nurse (2011:47) att äggsamling är en brottslighet som saknar direkta belöningar och som inte uppfyller några egentliga behov. Istället samlas ägg för att bygga en samling och upprätthålla tradition. Enligt Nurse rättfärdigas samlandet genom att dess skadlighet förnekas.

En individs handlande drivs alltid av ett motiv och således är motivet nödvändigt för att ett brott ska begås. Dock är motivet inte ensamt en tillräcklig förklaring på varför individen finner det rimligt att bryta mot lagen för att tillfredsställa sitt begär. Detta förklaras däremot av individens personliga moraluppfattning (Wikström, 2012:23). Även om Nurse också nämner hur äggsamlare rättfärdigar brottsligheten, vilket kan tolkas som ett uttryck för personlig moraluppfattning, så är dessa förklaringar helt individ-fokuserade och beaktar inte omgivningens betydelse för att brott ska kunna ske. Olika omgivningar erbjuder nämligen olika möjligheter för att tillfredsställa olika begär och dessa möjligheter regleras av omgivningens norm- och kontrollsystem. Då en individ träder in i en miljö uppstår alltså en situation som antingen kan inbjuda till eller avskräcka från brott (Wikström, 2012:28).

Enligt Per-Olof Wikström (2012:8) tenderar kriminologisk orsaksanalys att rikta fokus på antingen individen eller omgivningen trots att det är interaktionen mellan dessa – situationen – som avgör om ett brott kan ske. I en strävan att förklara kriminella handlingar på ett holistiskt sätt har Wikström utvecklat *den situationella handlingsteorin* som förklarar brott som resultatet av individuella egenskaper i samspel med omgivningen. Enligt teorin sker brott som följd av en s.k. perceptionsvalprocess, där brottsbenägna individer väljer att begå brottsliga handlingar då de befinner sig i kriminogena miljöer där de uppfattar den regelbrytande handlingen som ett lämpligt handlingsalternativ i förhållande till frestelse eller provokation. En individs brottsbenägenhet refererar till individens personliga moraluppfattning och förmåga att utöva självkontroll. En miljö är kriminogen då dess normsystem och (låga) nivå av extern kontroll uppmuntrar till brottslighet (Wikström, 2012:406).

Med utgångspunkt i den situationella handlingsteorin är den individuella äggsamlarens motiv och rättfärdigande inte tillräckliga för att förklara varför äggsamling sker. Utöver detta måste vi skapa en förståelse för de miljöer som erbjuder den brottsbenägna, motiverade äggsamlaren tillfälle att olagligen ackumulera en äggsamling. Den befintliga forskningen om äggsamlarens motiv drar inte heller kopplingar till tidigare forskning av motiven bakom samlarbeteenden överlag. Därmed är den befintliga forskningen om äggsamlare otillräcklig för att förklara fenomenet.

Förståelsen för varför en individ väljer att samla ägg förväntas utöka den kriminologiska kunskapsbildningen om faunakriminalitet. Studieobjektet utgörs av en brottslighet som riktas mot djur och natur, och som delvis sker i rurala miljöer, alltså ingår uppsatsen i både grön kriminologi och rural kriminologi. Studien blir även en prövning av den situationella handlingsteorins tillämpbarhet på brott som sker i rurala miljöer. Den situationella handlingsteorin baserar sig nämligen på forskning av ungdomsbrottslighet i urbana kontext, men den har ambitionen av en generell teori som ska kunna förklara alla typer av brott (Wikström, 2012:8).

1.3. Syfte

Syftet för denna uppsats är att förklara varför äggsamling sker utifrån dess situationella dynamik, alltså individuella egenskaper i samspel med omgivningen. Den situationella dynamiken kartläggs genom följande underordnade syften: för det första syftar jag till att beskriva processen av att samla ägg, alltså hur aktiviteten av att ackumulera och äga en äggsamling går till i praktiken. För det andra syftar jag till att identifiera motiv och egenskaper som driver individen till att samla ägg. För det tredje syftar jag till att identifiera normer och externa kontroller som råder i miljöer där äggsamling sker och förklara deras betydelse för brottslighetens fortskridande.

1.4. Frågeställningar

- Vad kännetecknar processen av att ackumulera och äga en äggsamling?
- Vad driver den individuella äggsamlaren till att samla ägg?
- Vilka normer och externa kontroller råder i miljöer där äggsamling sker?

Frågeställningarna besvaras genom en kvalitativ studie som inleds med en dokumentanalys av sex dokument som berör samtida och historiska fall av äggsamling. Dokumentanalysen kompletteras genom fyra intervjuer med sakkunniga som erhållit kunskap om äggsamling genom sitt arbete och/eller annan erfarenhet. Uppsatsen har sin teoretiska utgångspunkt i Per-Olof Wikströms situationella handlingsteori, alltså utgår jag från att äggsamling är resultatet av individuella egenskaper i samspel med omgivningen. Individuella egenskaper förstås utifrån personlig moraluppfattning och självkontroll. Omgivningen förstås utifrån normer och extern kontroll. Identifierade motiv, samt processen av att samla ägg, analyseras närmare med hjälp av teori om samlarbeteenden. Identifierade norm- och kontrollsysteem analyseras närmare med hjälp av brottsförebyggande mekanismer som formulerats i Tore Bjørgos modell för brottsförebyggande arbete.

1.5. Avgränsning

Uppsatsen avgränsar sig till fenomenet äggsamling, vilket här hänvisar till den illegala aktivitet där ägg från vilda fåglar plockas, köps, säljs, byts, transporteras, prepareras och/eller förvaras med syfte att förvärva en samling av ägg. Det händer även att ägg och ungar från vilda fåglar plockas, köps, säljs, byts och transporteras med syfte att föda upp fåglar, bl.a. för falkenering, alltså jakt med rovfåglar. Detta fenomen ingår inte i uppsatsens ämnesområde.

2. Kunskapsöversikt

Äggsamling ingår i fauna- och florakriminaliteten, vilket är en term för överträdelser av lagar som stiftats med syfte att skydda fredade vilda djur och växter (NAOB, u.å.). Äggsamlandet inleds ofta med ett jaktbrott, där fågelägg plockas från naturen, men kan även involvera artskyddsbrott, där fågelägg förvärvas genom illegal handel. I följande kapitel presenterar jag inledningsvis kriminologiska perspektiv på brott mot djur och natur. Därefter redogör jag för den befintliga kunskapen om illegal jakt, illegal handel med vilda arter och samlarverksamhet.

2.2. Djur och natur ur ett kriminologiskt perspektiv

Den traditionella kriminologin präglas av stadscentrerade och antropocentriska perspektiv, varpå brott i rurala miljöer och brott mot djur och natur i huvudsak försummas. Dock har den kriminologiska kunskapen om rural brottslighet och brott mot djur och natur vuxit avsevärt i samband med uppkomsten av de kriminologiska fälten *rural criminology* och *green criminology* under 1990-talet.

Rural criminology, eller rural kriminologi, refererar till studiet av brott i rurala miljöer. Trots att majoriteten av världens befolkning levde i rurala miljöer fram tills det tidiga 2000-talet, så har den kriminologiska kunskapsbildningen styrts av en stadscentrerad partiskhet. Inte heller den rurala sociologin har visat ett större intresse för brott i rurala miljöer. (Donnermeyer, 2016:1-3) Kunskapsbildningen om rural brottslighet började inte utvecklas på allvar förrän på 1990-talet i samband med publiceringen av *Crime and Policing in Rural and Small-Town America* av Ralph Weisheit, David Falcone och L. Edward Wells (1996).

Green criminology, eller grön kriminologi, refererar till studiet av det mänskliga skadandet av djur och natur. Den gröna kriminologin är tätt sammanflätad med den rurala kriminologin i och med att företeelser som är relevanta för den gröna kriminologin ofta sker i rurala miljöer (Donnermeyer, 2016:286). Utöver detta har den gröna kriminologin drag av en kritisk kriminologi i bemärkelsen av att forskaren ofta förhåller sig kritisk till befintlig djur- och miljöskyddslag (Lynch & Stretesky, 2014:4-5).

2.3. Illegal jakt

Illegal jakt refererar generellt till det olovliga tagandet och dödandet av vilda arter. I tidigare kriminologisk forskning har särskilt motiven för jaktbrott berörts. Exempelvis genomförde

Robert M. Muth och John F. Bowe Jr. (1998:9) en kvalitativ innehållsanalys av akademiska rapporter om nordamerikansk jaktbrottslighet och identifierade tio typer av motiv: kommersiellt syfte, hushållskonsumtion, rekreationellt nöje, troféjakt, spänning, skydd av självet eller egendom, uppror, tradition, missnöje med lagstiftning och spel mot myndigheter. Jaktbrott kan i vissa fall ske utifrån ekonomisk nödvändighet, alltså jagas byten av låginkomsttagande eller marginaliserade personer för att konsumeras eller säljas vidare (Muth & Bowe, 1998:21).

Kunskapen om svensk jaktbrottslighet berör främst den illegala jakten på stora rovdjur, särskilt varg. I en rapport av Brå (2007) kartläggs illegal jakt på stora rovdjur i Sverige. I den konstateras att majoriteten av dem som misstänks och åtalas för illegal jakt på stora rovdjur tillhör jägarkåren och har i övrigt inte en brottsbelastning som avviker från normalbefolkningens (Brå, 2007:90). Vidare identifieras fyra förövkategorier: livsstilarna (personer med stort jaktintresse som upplever rovdjur som konkurrenser om jaktbart vilte), djurhållarna (personer som upplever rovdjur som hot mot tamdjurshållning), statussökare (personer som drivs av status och troféjakt) och affärsmän (personer som drivs av ekonomisk nytta, t.ex. handel med hotade djur) (Brå, 2007:85). Den illegala jakten på stora rovdjur förutsätter tillgång till utrustning, t.ex. skjutvapen och snöskoter, och jägarkompetens (Brå, 2007:20). Brottsligheten beskrivs som ”exceptionellt svår” att förebygga p.g.a. stora och svårtillgängliga områden och låg anmälningsbenägenhet. Den låga anmälningsbenägenheten beror dels på ett generellt missnöje med rovdjurspolitiken, samt rädsla för sociala sanktioner (Brå, 2007:107).

I en norsk studie av den illegala jakten på stora rovdjur konstateras att dödandet av utrotningshotade djur motiveras av rovdjurshat, statusökande, samt maskulina ideal i bemärkelsen av att besegra naturen och demonstrera färdigheten att övermanna andra (Sollund, 2019:84). Även Angus Nurse (2011:43-44) konstaterar att faunakriminalitet ofta involverar maskulina uttryck som aggression, spänningssökande och risktagande.

2.4. Illegal handel med vilda djur och växter

Den illegala handeln med vilda djur och växter är ett storskaligt och gränsöverskridande brottsområde som innefattar att plocka, jaga, fånga, preparera, transportera, sälja, byta, konsumera och inneha skyddade vilda djur och växter eller produkter tillverkade av skyddade vilda djur och växter (FN, u.å.). Skyddade arter efterfrågas för varierande ändamål, däribland mat, medicin, sällskapsdjur, utställningar, mode och inredningsartiklar (TRAFFIC, 2008:1). På

global skala utgör äggsamlandet en liten och i sammanhanget ekonomiskt mindre betydelsefull del av den illegala handeln med vilda arter.

Den illegala handeln har vuxit avsevärt under 2000-talet, främst beroende på växande ekonomisk välfärd, vilket lett till en ökad efterfrågan (EC, 2016:5; TRAFFIC, 2008:62). Vidare underlättas brottsligheten av en friare handel och rörlighet mellan länder, samt ökad användning av Internet (Brå, 2008:12). Som konsekvens av den illegala handeln riskerar utsatta arters populationer att minska kraftigt, i vissa fall till gränsen av utrotning, samtidigt som spridningen av invasiva arter och sjukdomar underlättas (Rosen & Smith, 2010:25). Förlusten av en lokal art innebär en förlust av naturens biologiska mångfald, vilket skadar hela ekosystem och deras funktionalitet (Fenen et al. 2018:269).

Verksamheten i stort bedöms omsätta flera miljarder dollar om året och anses därmed utgöra ett av världens mest vinstgivande brottsområden tillsammans med vapen- och narkotikahandeln (Tullverket, 2017:30). Enskilda djur och växter kan vara värda stora summor pengar, varpå förövarna som hanterar och säljer arter i organiserad form främst motiveras av ekonomisk vinning snarare än ett personligt intresse för arten (Brå, 2008:49). Handeln innefattar oftast ett led av brottsliga handlingar. Handeln inleds ofta med ett jaktbrott, alltså fångas, dödas eller plockas djuret eller växten från naturen, varefter det hanteras eller transporteras på sätt som kan utgöra jakthäleri, artskyddsbrott och/eller smuglingsbrott. Således begås brottsligheten ofta av ett nätverk av förövarer som uppfyller olika roller i ledet av brott (Brå, 2008:15).

I en förstudie av Brå (2008) konstateras att det även pågår handel med vilda djur och växter i Sverige. I rapporten beskrivs Sverige främst som ett importland av skyddade arter från utlandet, men det förekommer även att svenska arter fångas, plockas, säljs och exporteras. (Brå, 2008:7) På den svenska marknaden köps och säljs utrotningshotade arter som sällskapsdjur, framförallt reptiler och fåglar (Brå, 2008:34). Den svenska handeln involverar även souvenirer tillverkade av hotade arter, t.ex. elfenben, krokodilskinn och snäckor, som svenskar köpt utomlands, oftast omedvetna om att produkterna kräver importtillstånd (Brå, 2008:36). Utöver fågelägg finns det en svensk samlarmarknad för andra utrotningshotade arter, t.ex. orkidéer och uppstoppade djur (Brå, 2008:37). I förstudien påträffas få tecken på en organiserad handel inom Sverige, men i enstaka fall har varor beställts från mer eller mindre organiserade nätverk i Europa (Brå, 2008:61).

2.5. Samlarverksamhet

Russel W. Belk har genom åren studerat hur och varför människan samlar på saker och upplevelser. Han (1995:67) definierar samlandet som en process där man aktivt, selektivt och passionerat ackumulerar och äger objekt som frigörs från sitt egentliga bruksändamål och uppfattas som en del av en samling bestående av icke-identiska objekt eller upplevelser. I sin socialpsykologiska analys av samlarprocessen definierar William D McIntosh och Brandon Schmeichel (2010:86) samlaren som ”en person som motiveras av att ackumulera en serie liknande objekt vars instrumentella funktion är av sekundär eller ingen betydelse och personen planerar inte att genast förbruka objektet”.

Susan M. Pearce (2017:48) noterar att objekten i en samling inte värderas för sin funktion, utan i relation till andra liknande objekt. Samlaren ser alltså objektet i en samling som en del av en sekvens, helhet eller klass av objekt. Samtidigt som objektet är en del av en klass liknande objekt, så är objektet på något sätt olikt från resterande samling – objekten i en samling är parallella och enhetliga, samtidigt som det finns någon form av variation mellan dem. Principen om vad som förenar en klass av objekt, och variationen som samlaren ser mellan enskilda objekt, kan basera sig på mycket subjektiva omdömen. (Pearce, 2017:53) Samlandet determineras alltså av de principer och gränser som samlaren själv sätter upp för att definiera och värdera klassen av objekt (Pearce, 2017:50). Således är samlarverksamheten en regelstyrd och betydelseskapande aktivitet (Belk, 1995:76).

Samlandet av naturhistoriska objekt populariserades i slutet av 1700-talet och fortsatte under 1800-talet. Intresset för naturhistoriska objekt uppstod som resultat av Upplysningstidens ideal om vetenskapligt avancemang, alltså samlades naturalier med syfte att noggrant studera dem. (Belk, 1995:37,44) Idag är människan mer benägen att samla på massproducerade, konstgjorda föremål (Belk, 1995:139).

Fågelägg utgjorde ett av de populäraste naturhistoriska samlarobjekt under 1800-talet och tidiga 1900-talet. I en kulturgeografisk studie av den brittiska tidskriften *Oologists' Record*, som publicerades mellan åren 1921 och 1969, granskar Edward Cole (2015) hur äggsamlare försvarade praktikens existens mot den växande kritik som ledde till att äggsamlandet kriminaliserades år 1954. Å ena sidan försökte äggsamlarna upprätthålla praktikens avtagande status som vetenskap genom att framhäva vikten av att klassificera äggen, dokumentera fakta om äggen och sammanställa statistik. Å andra sidan gav äggsamlarna uttryck för en känslomässig entusiasm och respekt för de fysiska ansträngningar och bemästringar av naturen som ingick i äggsamlarexpeditionerna (Cole, 2015:23).

Utöver fågelägg kan samlandet av naturalier också inrikta sig mot levande arter, som fångas för att bevaras i burar, eller döda arter, som dödas för att t.ex. stoppas upp. Ragnhild Sollund (2019) har granskat det illegala samlandet av vilda arter utifrån ett antal norska rättsfall. Hon (2019:76-77) fann att en samlare av elfenbensprodukter, som olagligen köpte objekten på nätauktioner, delvis var beroende av den direkta belöning som vinnandet av en nätauktion gav, men delvis också för att nätauktionen tillät samlaren att begå brotten i skyddet av sitt eget hem. Även konkurrensen mellan budgivare drev samlandet. Sollund (2019:83) konstaterar att samlarintresset motiverar särskilt män till att olagligen fånga, döda och/eller handla med vilda arter. Hon (2019:83) jämför samlarverksamhet och troféjakt och konstaterar att det är oklart om samlandet av fåglar och ägg motiveras av maskulina ideal.

3. Teoretiskt ramverk

Följande kapitel inleds med en presentation av den situationella handlingsteorins grundläggande antaganden, samt centrala begrepp. Sedan presenteras Tore Bjørgos modell för brottsförebyggande arbete, samt teori om samlarprocessen och dess motiv.

3.2. Den situationella handlingsteorin

Den situationella handlingsteorin utgår från att människan agerar för att tillfredsställa sina behov, begär och åtaganden eller i respons till provokationer. Vilka handlingsalternativ som individen uppfattar lämpliga och väljer att agera enligt styrs både av individens personliga moraluppfattning och det normsystem som påtvingas utifrån (Wikström, 2012:11). Individen förstås därmed som källan till sina handlingar, men individen agerar i interaktion med omgivningen. Interaktionen mellan individ och omgivning utgör den situationella dynamiken (Wikström, 2012:9).

I den situationella handlingsteorin definieras brott som en handling som bryter mot moraliska regler som stiftats i lag. Teorin syftar till att förklara vilka situationella mekanismer hos individ och miljö producerar den regelbrytande handlingen (Wikström, 2012:10). Denna process kallas *perceptionsvalsprocessen*. Den inleds med uppfattningen (perception), vilket refererar till processen där individen tolkar sin omgivning utifrån sina sinnen. Individens uppfattning om omgivningen är subjektiv, alltså begränsas den av individuella egenskaper och erfarenheter. Därmed lägger olika individer märke till olika saker som bearbetas och bedöms på olika sätt. Vilka frestelser och provokationer man uppfattar i omgivningen och vilka handlingar man uppfattar som lämpliga i förhållande till dessa motiv är således också subjektiva.

Uppfattningen följs av ett val, vilket refererar till processen där individen fattar beslutet om att agera på ett visst sätt. Beslut bör inte förväxlas med handling: man kan fatta beslut om att agera på ett visst sätt, men handlingen kan förhindras eller avbrytas innan den fullbordas på det sätt som avsetts (Wikström, 2012:18). Valet att agera på ett visst sätt kan antingen vara automatiserad, alltså uppfattar man endast ett handlingsalternativ och agerar vanemässigt efter detta, eller resonerad, alltså uppfattar man flera handlingsalternativ och agerar efter ett aktivt övervägande mellan dessa handlingsalternativ. (Wikström, 2012:20)

Perceptionsvalsprocessen är alltså en process där individen skapar en uppfattning om vilka handlingsalternativ som är lämpliga i förhållande till motiv och fattar antingen ett

automatiserat eller resonerat beslut om att agera enligt dessa (Wikström, 2012:11). Även brott förstås som följden av perceptionsvalprocessen, alltså väljer individen att begå brottsliga handlingar då hon befinner sig i en miljö där den regelbrytande handlingen uppfattas som ett lämpligt handlingsalternativ i förhållande till frestelser eller provokationer (Wikström, 2012:406). Huruvida en individ väljer att begå en brottslig handling beror på interaktionen mellan *individuell brottsbenägenhet* och *miljöns kriminogenitet* (Wikström, 2012:11).

Individuell brottsbenägenhet refererar till individens tendens att uppfatta och välja brottsliga handlingar som lämpliga handlingsalternativ i respons till motiv. Individer som lättare uppfattar brott som ett handlingsalternativ, och som oftare väljer att agera enligt denna uppfattning, kallas brottsbenägna. En individs brottsbenägenhet kan avgränsa sig till specifika brottstyper, varpå man kan prata om brottsspecifik benägenhet (Wikström, 2012:15).

I vilken utsträckning individen är benägen till att begå brott beror på dennes personliga moraluppfattning och förmåga att utöva självkontroll (Wikström, 2012:11). Individens personliga moraluppfattning består av ett personligt moraliskt regelsystem, alltså vad individen uppfattar som rätt och fel, och moraliska emotioner, alltså hur starkt individen upplever skam och skuld i samband med att regler bryts (Wikström, 2012:14). Självkontrollen är relevant då individens sociala omgivning uppmuntrar till att bryta mot regler som strider mot individens personliga moraluppfattning (Wikström, 2012:16). Individens förmåga att utöva självkontroll beror på kognitiva egenskaper, men kan även rubbas tillfälligt i samband med substanspåverkan, stress och stora känslotillstånd (Wikström, 2012:27-28).

För att individens brottsbenägenhet ska aktiveras till faktisk handling krävs interaktion med en miljö med kriminogena egenskaper. En miljö är kriminogen då den präglas av sådana (uppfattade) moraliska normer och sådan (uppfattad) extern kontroll som uppmuntrar den brottsbenägna individen till att begå ett brott i respons till motiv (Wikström, 2012:16-17).

En miljöns normer varierar enligt den utsträckning som de sammanfaller med de normer som stiftats i lag. Normerna kan antingen uppmuntra till eller avskräcka från brott (Wikström, 2012:25). Extern kontroll refererar till formella och informella medel och metoder som implementerats i miljön med syfte att avskräcka individen från att bryta mot lagen (Wikström, 2012:16). En miljöns kapacitet att avskräcka individen från att bryta mot lagen beror på nivån av övervakning och ingripanden som sker i miljön, samt vilka konsekvenser som handlingen följs av och sannolikheten för att handlingen följs av dessa konsekvenser (Wikström, 2012:28)

Situationella faktorer

De situationella faktorer som är centrala för perceptionsvalsprocessens utfall är *motiv*, *moraliskt filter* och *kontroll*. Dessa uppstår i interaktion mellan individ och omgivning, alltså är de situationella (Wikström, 2012:23).

Perceptionsvalsprocessen initieras av ett *motiv*, alltså riktar individen sitt fokus mot ett mål. Det finns två typer av motiv: *frestelse* och *provokation*. *Frestelse* uppstår då individen har ett begär, behov eller åtagande och miljön erbjuder ett tillfälle att tillfredsställa detta begär, behov eller åtagande. *Frestelse* associeras främst med positiva emotioner. *Provokation* uppstår då en icke-önskad störning gör individen irriterad eller arg på det som uppfattas utgöra källan till störningen. *Provokation* associeras således främst med negativa emotioner. Nivån av ilska eller irritation beror på individens känslighet för denna typ av störning (Wikström, 2012:23).

Vilka handlingsalternativ en individ uppfattar som lämpliga i förhållande till motivet regleras av *det moraliska filtret*. Det moraliska filtret uppstår i samspel mellan individuell moraluppfattning och de moraliska normer som uppfattas råda i omgivningen. En individs moraliska engagemang för omgivande normer utgör det moraliska filtret. Det moraliska filtret refererar alltså till den moraliska uppfattningen om vilka handlingsalternativ som är lämpliga i förhållande till motivet. Det moraliska filtret kan antingen uppmuntra till eller avskräcka från brott. Filtret appliceras automatiserat då omständigheterna är bekanta eller resonerat då omständigheterna är främmande. Både personlig moraluppfattning och omgivande normsystem spelar in på uppfattningen om handlingsalternativ. Vilken som väger mest beror på omständigheterna: individer känner ett större engagemang för vissa regler än andra, medan vissa normer är starkare (alltså mer relevanta, mer gemensamma eller effektivare upprätthållna av externa kontroller) i vissa miljöer (Wikström, 2012:24).

Om både personlig moraluppfattning och omgivande normsystem uppmuntrar till att följa lag, så kommer individen knappast att uppfatta brott som ett handlingsalternativ. Om både personlig moraluppfattning och omgivande normsystem uppmuntrar till att bryta mot lagen, så kommer individen antagligen att uppfatta brott som ett handlingsalternativ. Om personlig moraluppfattning och omgivande normsystem däremot står i konflikt med varandra, så har kontrollen en betydelse för vilket handlingsalternativ individen väljer att agera enligt (Wikström, 2012:25).

Kontroll refererar till processen där individen bearbetar konflikten mellan interna och externa regelsystem i sitt val av handling. Kontrollen syftar till att styra individen till att välja att agera enligt de moraliska regler som stiftats i lag. Dessa är av betydelse endast då individens

personliga moral och omgivande normsystem står i konflikt med varandra eller då individen överväger flera handlingsalternativ. Kontrollen är således irrelevant då individen inte ser brott som ett handlingsalternativ eller då individen per automatik agerar enligt ett brottsligt handlingsalternativ (Wikström, 2012:25). Kontrollen kan vara intern, vilket refererar till individens förmåga att utöva självkontroll då omgivningen uppmuntrar till brott. Kontrollen kan även vara extern, vilket refererar till formella och informella medel och metoder som syftar till att upprätthålla lagstiftning genom att avskräcka individen från att begå brott (Wikström, 2012:26). Individer varierar i sin förmåga att utöva självkontroll och miljöer varierar i sin förmåga att avskräcka brottsbenägna individer från att begå brott (Wikström, 2012:27).

För att närmare förklara den brottsförebyggande funktionen av de norm- och kontrollsystem som identifieras i de miljöer där äggsamling sker kommer jag att analysera dem utifrån de brottsförebyggande mekanismer som formulerats av Tore Bjørgo.

3.3. Brottsförebyggande mekanismer

I boken *Preventing Crime: A Holistic Approach* presenterar Tore Bjørgo en generell modell för brottsförebyggande arbete. Brottsförebyggande arbete syftar till att minska frekvensen av brott och/eller brottets skadliga effekter (Bjørgo, 2016:4). Traditionellt definieras brottsförebyggande arbete som all sådan samhällelig verksamhet som proaktivt syftar till att förhindra förväntad brottslighet från att ske, medan all sådan samhällelig verksamhet som reaktivt riktas mot brottslighet som redan skett kallas brottskontroll. Bjørgo (2016:4) förespråkar däremot en bredare definition av brottsförebyggande arbete som också inkluderar det som traditionellt kallas brottskontroll, alltså lagstiftning, avskräckning och inkapacitering, i och med att dessa förebygger framtida brott. Därmed har Bjørgo (2016:9-10) utvecklat en modell som integrerar fyra brottsförebyggande strategier:

1. *Social brottsprevention* syftar till att förebygga brott genom att påverka de faktorer som får individer att bli brottsbenägna eller involverade i brottslig verksamhet.
2. *Situationell brottsprevention* syftar till att förebygga brott genom att förändra situationer där brott sker för att minimera faktorer som möjliggör brott.
3. *Straffrättslig brottsprevention* syftar till att förebygga brott genom straff eller hotet om straff.

4. *Riskhantering* syftar till att förebygga brott genom att reducera risken för och hotet av brott till acceptabla nivåer. Sannolikheten för brott minskar.

En brottsförebyggande strategi innebär att tillgängliga åtgärder och resurser sammanställs i en handlingsplan som syftar till att uppnå en viss effekt. En brottsförebyggande strategi baserar sig därmed på en brottsförebyggande mekanism, där en viss åtgärd förväntas ha en förminskande effekt på brott och/eller brottets skadliga effekter. Åtgärder innefattar alla medel och metoder som implementeras för att aktivera en viss mekanism och på så sätt producera en viss effekt (Bjørgo, 2016:4-5). Bjørgo (2016:2) identifierar nio brottsförebyggande mekanismer som förklarar hur en viss åtgärd enligt teorin ska kunna reducera brottslighet och dess skadliga effekter. Dessa mekanismer är generella till sin formulering, alltså ska de i princip kunna appliceras på alla typer av brott. Den konkreta åtgärd som förväntas aktivera en specifik mekanism kan däremot variera från brott till brott. Följande mekanismer används senare i analysen:

1. *Normativa barriärer*: Normativa barriärer etableras och upprätthålls genom uppfostran och lagstiftning, varpå individen inte ser brott som ett handlingsalternativ p.g.a. att detta strider mot dennes personliga moraluppfattning (Bjørgo, 2016:15-17).
2. *Avskräckning*: Potentiella förövare avskräcks från att begå brott genom hotet av straff. En individ avskräcks från att begå brott då denne uppfattar en risk för att upptäckas, samt av straffets grad och sannolikheten för straff (Bjørgo, 2016:21-22).
3. *Avbryta brott*: Planerade eller pågående brott kan hejdas genom att de avbryts innan de begås eller fortskrider. Detta görs då varken normativa barriärer eller avskräckning förhindrar individen från att begå brott (Bjørgo, 2016:23).
4. *Skydd av sårbara föremål*: Föremål som är sårbara för brottsliga handlingar kan skyddas genom att tillfällen för brott identifieras, elimineras eller försvåras (Bjørgo, 2016:26).
5. *Minimering av brottets nytta*: Nyttan i att begå brott reduceras genom att dess vinster minimeras eller elimineras, vilket i sin tur minskar förövares motivation att begå upprepade brott eller potentiella förövares motivation att börja begå brott (Bjørgo, 2016:30).
6. *Inkapacitering*: Förövare nekas tillfället eller kapaciteten att begå framtida brott (Bjørgo, 2016:24).

3.4. Samlarprocessen och dess motiv

Susan M. Pearce (2017:50) beskriver samlaraktiviteten som en ritualistisk fritidsaktivitet som i huvudsak saknar praktisk funktion, utan däremot utövas aktiviteten för sin egen skull. Enligt Pearce (2017:50-51) kan samlandet motiveras av nöje, estetik och fantasier om andra tider och platser som samlarobjektet associeras med. Samlaren motiveras även av den ritual där objektet prepareras, klassificeras och kontrasteras mot övriga objekt i samband med att de ställs ut i samlingen (Pearce, 2017:52). Samlaren motiveras också av tillfredsställelsen som uppstår då hon organiserar och skapar kontinuitet i den tidigare nämnda enhetlighet och variation som parallellt existerar i samlingar. Även jakten på en perfekt och fullkomlig samling motiverar samlaren (Pearce, 2017:53).

Belk (1995:72-73) noterar att samlandet till sin grund är en aktivitet där samlaren kontinuerligt köper ting till sig själv för sitt personliga nöjes skull, alltså kan samlandet beskrivas som en form av självcentrerad njutning (*self-indulgence*). Även om samlandet oftast är en positiv form av självcentrerad njutning kan vissa samlare uppleva skuld och skam för sin hobby. Därför kan aktiviteten i vissa fall tillskrivas en konstnärlig, historisk och/eller vetenskaplig betydelse för att uppleva att aktiviteten har en större mening (Belk, 1995:81).

William D McIntosh och Brandon Schmeichel har identifierat motiv bakom samlarbeteenden genom att granska samlarprocessen ur ett socialpsykologiskt perspektiv. Samlarprocessen refererar till den process där samlaren steg för steg bygger upp en samling. McIntosh och Schmeichel (2010:88) identifierar åtta steg för samlarprocessen:

1. *Beslutet att börja samla:* Att börja samla på en klass av objekt innebär att samlaren sätter upp ett mål, alltså att utöka samlingen, och eftersträvar att uppnå målet (McIntosh & Schmeichel, 2010:88). Samlare intresserar sig oftast för objekt som bedöms sällsynta, unika eller svåra att få tag på (Belk, 1995:69).
2. *Kunskapsinhämtning om samlarobjekt:* Då individen fattat beslutet om att börja samla på en klass av objekt börjar hon samla information om dessa objekt. I samband med detta kommer individen ofta i kontakt med andra samlare, vilket eventuellt bidrar till bildandet av en gruppidentitet (McIntosh & Schmeichel, 2010:88-89). Även Pearce (2017:51) identifierar den sociala gemenskapen som ett motiv för samlaraktivitet.
3. *Planering och anknytning till objekt:* Samlaren väljer ut ett specifikt samlarobjekt och börjar leta efter dem, t.ex. på auktioner eller nätet. Parallellt formar samlaren en anknytning till dessa objekt: samlarens självbild justeras enligt föreställningar om att

vara ägare till objektet och skapar förväntningar om de fördelar som ägandet av objektet medför. Anknytningen medför att samlarobjektets ursprungliga status som förbrukbart gods förhöjs till ett objekt med en särskild symbolisk betydelse (McIntosh & Schmeichel, 2010:89) I detta steg skapas ett spänningstillstånd som byggs upp ju mer förväntningarna växer (McIntosh & Schmeichel, 2010:91).

4. *Jakten på samlarobjekt:* Processen där det eftertraktade objektet söks och köps kan upplevas som en tillfredsställande aktivitet som producerar positiva emotioner (McIntosh & Schmeichel, 2010:91). Pearce (2017:51) beskriver en spänning som uppstår under jakten på det eftertraktade objektet. Enligt Belk (1995:93) erbjuder jakten på samlarobjektet utmaning och möjligheten till bemästring, vilket i sin tur ger upphov till känslan av framgång. McIntosh och Schmeichel (2010:92) och Pearce (2017:51) noterar att jakten på objekt även präglas av konkurrens mellan samlare.
5. *Förvärvandet av objektet:* Spänningstillståndet upplöses och samlaren översköls av en positiv känslolvåg då hon till sist blir ägare av det eftertraktade objektet.
6. *Ägandet av objektet:* Varje objekt utgör ett minne av hur samlaren fick tag på objektet, vilket validerar samlarens självbild, varpå gränsen mellan ”vem jag är” och ”vad jag har” suddas ut. Ägandet medför även ett medlemskap i den formella eller informella grupp av individer som samlar på given klass av objekt. Samtidigt som medlemskapet i gruppen medför positiva upplevelser av gemenskap, vänskap och samarbete, så medför det också en viss grad av konkurrens och jämförelse mellan samlingar och samlaridentiteter (McIntosh & Schmeichel, 2010:92-93).
7. *Preparering, utställning och katalogisering av objektet:* Att äga objektet innebär att samlaren har kontroll över det eftertraktade objektet. Kontroll kan utövas genom preparering, katalogisering och utställning av objektet på det sätt som samlaren bedömer optimalt (McIntosh & Schmeichel, 2010:86). Även Pearce (2017:51-52) nämner att samlaren motiveras av den kontroll och dominans som hon får utöva på samlingsobjekt i sin ägo, t.ex. genom att bestämma hur samlingen ska organiseras och presenteras.
8. *Återvändo till tidigare steg:* Samlaren fortsätter den ständiga samlarprocessen genom att återgå till steg 3 eller steg 1 (McIntosh & Schmeichel, 2010:95).

3.5. Tillämpning av teori

Utifrån mitt teoretiska ramverk förstår jag äggsamling som ett samlarbeteende som innefattar brottsliga handlingar. Med utgångspunkt i den situationella handlingsteorin utgår jag från att

äggsamlare har en brotts-specifik benägenhet till att olagligen plocka och utöva handel med ägg. Jag utgår även från att de miljöer där ägg olagligen ackumuleras är kriminogena i och med att dessa uppmuntrar brottsbenägna äggsamlare till att utöva dessa aktiviteter.

Som formulerat i den första frågeställningen syftar jag till att beskriva processen av att samla ägg. Denna process förstås med hjälp av teori om samlarprocessen. Som formulerat i den andra frågeställningen syftar jag till att analysera motiv och egenskaper som driver den individuella äggsamlaren. Motiv förstås utifrån Wikströms definition av begreppet, samt teori om samlarprocessens motiv. Egenskaper förstås utifrån personlig moraluppfattning och självkontroll. Som formulerat i den tredje frågeställningen syftar jag till att analysera normer och externa kontroller i miljöer där äggsamling sker. Identifierade normer och kontroller förstås utifrån Wikströms definition av begreppen, medan deras brottsförebyggande funktion förstås utifrån Bjørgos brottsförebyggande mekanismer.

4. Metod

I följande kapitel redogör jag för studiens genomförande. Inledningsvis argumenterar jag för studiens kvalitativa ansats och varför jag valt att kombinera dokumentanalys och intervjuer med sakkunniga. Sedan diskuteras dokumentmaterialets begränsningar som datakälla, samt dokumentanalysens urval. Därefter diskuteras intervjuernas begränsningar, urval och tillvägagångssätt. Sedan redogör jag för analysprocessen. Avslutningsvis diskuterar jag forskningsförfarandet ur ett etiskt perspektiv.

4.2. Val av metod

Likt andra artskyddsbrott kan äggsamling antas vara en brottslighet som till största del sker i det dolda, alltså förblir de flesta brott oupptäckta. Detta innebär att äggsamling inte kan kvantifieras på ett tillförlitligt sätt utifrån varken brotts- eller beslagsstatistik. Inte heller självskattningsstudier är till hjälp p.g.a. att brottet är ”offerlöst” i bemärkelsen av att varken fåglar eller ägg kan anmäla sin utsatthet. Studiens frågeställningar kan således inte utforskas kvantitativt utifrån befintlig statistik. Därför har jag valt att utföra en kvalitativ studie.

Att intervjua personer som samlar ägg kan framstå som en logisk lösning då man vill förstå varför en människa väljer att samla ägg. Jag skulle kunna försöka få tag på äggsamlare med hjälp av personuppgifter som framkommer i domarna, men behandling av personuppgifter som relaterar till domar i brottsmål kan bedömas integritetskränkande enligt 21§ i Personuppgiftslagen (1998:204). Enligt forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning kan en förfrågan som ”aktualiserar tidigare kriminalitet eller sjukdom som den tillfrågade inte vill få bekantgjort” strida mot individskyddskravet (Vetenskapsrådet, 2002:9). Därför bedömer jag det som både juridiskt och forskningsetiskt tveksamt att kontakta de individer som dömts för äggsamling. Istället väljer jag att besvara frågeställningarna utifrån dokumentmaterial som skildrar tre samtida och tre historiska fall av äggsamling.

Dokumentmaterialet har inte producerats i forskningssyfte, alltså kan de knappast besvara frågeställningarna på ett tillräckligt uttömmande sätt (Bowen, 2009:32). Därför väljer jag att komplettera dokumentanalysen genom att intervjua sakkunniga. Tanken är att intervjuerna delvis kan stöda slutsatser som dragits från dokumentanalysen och delvis kan belysa aspekter av fenomenet som dokumentmaterialet inte fångat på ett tillräckligt sätt. Att samma frågeställningar besvaras utifrån flera datakällor eller -typer kallas traditionellt för

triangulering. Vid triangulering antar man att slutsatsens giltighet ökar om samma slutsats kan härledas från flera källor (Noaks & Wincup, 2004:10-11). Dock kan tanken bakom triangulering ifrågasättas i och med att man aldrig kan utesluta att källor som använts eller slutsatser som dragits inte begränsas av forskarens bias eller slumpen (Noaks & Wincup, 2004:12).

I stället kan man tala om metodologisk pluralism, alltså använder forskaren olika metoder för att synliggöra olika aspekter av samma fenomen. En metodologiskt pluralistisk studie söker inte endast överensstämmelse mellan slutsatser härledda från olika källor, utan finner också värde i olikheter och motsägelser mellan materialen (Noaks & Wincup, 2004:12). Intervjuerna syftar därmed till att öka giltigheten för slutsatser som dragits i dokumentanalysen, samtidigt som jag antar att ytterligare eller avvikande slutsatser åskådliggör aspekter av fenomenet som inte beskrivs i dokumentmaterialet.

4.3. Dokument

I denna uppsats används dokumentmaterialet som en resurs för att identifiera mönster i situationella faktorer som möjliggör äggsamling (Noaks och Wincup, 2004b:3). Fördelen med dokument är att de kan bevara historier och fenomen på ett sätt som människans minne sällan kan (Lynch, 2015:286). Dokumentets innehåll begränsas inte heller av villkor som forskaren ställer för datainsamlingsfasen. Jämförelsevis beror en intervju utfall på forskarens konstruktion av intervjusituationen (Lynch, 2015:287).

Dock medför dokumentets oberoende relation till datainsamlingsprocessen vissa begränsningar. Skriftliga domar produceras inte i forskningssyfte, utan har som syfte att beskriva vilka beslut domstolen fattat och varför dessa beslut fattats (Sveriges Domstolar, 2019). Materialet sammanfattar alltså endast det som bedömts relevant för domstolens beslutsfattande, medan detaljer från både förundersökning och rättegång, som kunde ha varit relevanta för uppsatsens syfte, eventuellt lämnats bort.

De skriftliga domarna formuleras tidvis på sätt som verkar förutsätta förkunskaper som hämtats från antingen förundersökningsprotokollet eller rättegång. En annan nackdel är den skriftliga domens sammanfattande karaktär. Detta innebär att tilltalade eller vittnens röster inte citeras direkt, utan de sammanfattas indirekt i tredje person, t.ex. "Tilltalade A berättar att...". Således skildras alltså förövarnas berättelser inte genom deras egen röst, utan myndighetens röst. Detta innebär att min analys är begränsad av textproducentens tolkning av den tilltalades utsago.

I och med att de tilltalade uttalat sig i en rättsprocess är jag medveten om att deras skildringar av brottsliga handlingar och händelseförlopp eventuellt förvrängts för att tona ner ansvar och minimera konsekvenser. Jag väljer att utgå från textproducentens bedömning av deras berättelser: i vissa textsegment nekar den tilltalade brott och rätten bedömer att ansvar för dessa brott inte kan påvisas. Sådana segment bedömer jag som irrelevanta för att förstå äggsamling och därmed utesluts de från analys. I vissa textsegment citeras den tilltalade indirekt utan att det ifrågasätts eller kommenteras, varpå jag utgår från att rätten bedömt det som verklighetsenligt och därmed relevant för analys. I vissa textsegment ifrågasätts den tilltalades berättelse mot bakgrund av annan bevisning, varpå jag utgår från att rättens tolkning av berättelsen stämmer överens med verkligheten och är därmed relevant för analys.

4.3.2. Urval

Urvalet består av sex dokument. Det samtida materialet består av tre skriftliga domar som behandlar fall av äggsamling som behandlats i rättegång under 2010-talet. Det historiska materialet består av två skriftliga domar och en tidskriftsartikel. De två skriftliga domarna behandlar fall av äggsamling som behandlats i rättegång år 1969 och 1971. Tidskriftsartikeln är skriven av en polisutredare som skildrar ett fall av äggsamling som behandlats i rättegång år 1984. Domarna och artikeln behandlar sammanlagt 12 dömda äggsamlares brottsliga aktiviteter över flera års tid. Jag fick tillgång till materialet genom en av mina intervjupersoner. Domar är offentliga handlingar, alltså kan vem som helst begära ut dem från given förvaltning, medan artikeln är publicerad i en tidskrift tillgänglig för allmänheten.

Antalet dokument kan framstå förhållandevis liten, men å andra sidan består dokumenten av en stor mängd text. Det finns generellt ingen standard för urvalets storlek i en kvalitativ studie. Utöver tidsbegränsningar kan ett litet urval argumenteras för i termer av representativitet (Marshall & Rossman, 2016:108). Jag har valt ut material som enligt min kännedom utgör de enda svenska, och i ett fall finska, äggsamlingsfall som genomgått hela rättsprocessen. Urvalet har alltså baserat sig på tillgång, inte representativitet. Därmed kan jag inte påstå att dessa fall är representativa för alla former av äggsamling som sker i samhället. Flera fall har involverat nätverk av individer och samlingar bestående av stora mängder ägg. Fallens storskalighet kan eventuellt vara anledningen till att just dessa fall upptäckts. Jag kan därmed inte förutsätta att all äggsamling uppnår denna omfattning.

Jag eftersträvar därmed inte teoretisk mättnad, alltså föreställer jag mig inte att jag når en punkt där fortsatt analys eller ytterligare data inte längre kan bidra till nya slutsatser om

äggsamling. Istället kan man tala om teoretisk tillräcklighet, alltså eftersträvar forskaren att formulera koncept som kan tillämpas på givet material, utan att påstå att dessa koncept är de enda som kan tillämpas på materialet eller att koncepten kan tillämpas på alla fall av givet fenomen (Marshall & Rossman, 2016:229). Jag förutsätter alltså inte att de förklaringar på äggsamling som jag formulerar utifrån dessa fall varken är de enda slutsatser som kan dras om dessa fall eller att dessa förklaringar kan tillämpas på alla fall av äggsamling.

De tre samtida fallen har behandlats i både tingsrätt och hovrätt. Jag har valt att avgränsa analysen till tingsrättens domar även om samtliga fall överklagats till hovrätt av någon part. Jag finner att tingsrätten behandlar händelseförloppen på ett mer detaljerat sätt och därmed är de produktiva för analys. Hovrättens dom tenderar att fokusera på oenigheter om hur enskilda aspekter av fallet ska tolkas och rubriceras. Jag har läst hovrättens domar för att beakta ytterligare information, samt omtolkningar av faktiska skeenden. Ingen har frikänts som resultat av hovrättens dom, men i vissa fall har brottsrubriceringar eller påföljder justerats.

Två av domarna är från Sverige och en är från Finland. Den finska äggsamlaren upptäcktes i samband med utredningen av det första svenska fallet, alltså är dessa starkt kopplade till varandra. Domen ger en utförlig beskrivning av en mycket omfattande brottslighet och har därmed varit mycket nyttig vid analys. Kopplingarna mellan det svenska och finska fallet berättar om äggsamlandets internationella karaktär. De miljöer där äggsamling sker skiljer sig inte heller märkvärdigt åt mellan dessa länder. Därför väljer jag att inkludera ett finskt fall i urvalet.

4.4. Intervjuer

Jag har valt att intervjua personer som genom sitt arbete och/eller annan erfarenhet erhållit kunskap om äggsamling. Sakkunnig, eller expert, är något av ett debatterat begrepp, men Alexander Bogner och Wolfgang Menz (2009:54) definierar den sakkunnige som någon som genom ett visst handlande erhållit kunskap som relaterar till ett specifikt ämne eller fält. Konceptet "sakkunskap" associeras ofta med yrkeskompetens, men specialiserad kunskap kan även erhållas genom annan verksamhet. Enligt Michael Meuser och Ulrike Nagel (2009:24) är den sakkunniga en individ som erhållit kunskap om ett specifikt problem genom sitt professionella eller frivilliga deltagande i en verksamhet som riktar sig mot att analysera eller lösa problemet.

Bogner och Menz (2009:46-47) identifierar tre typer av intervjuer med sakkunniga: den utforskande intervjun, den systematiserande intervjun och den teorigenererande intervjun.

Den utforskande intervjun används i vägledande syfte då forskaren saknar en tydlig bild av ett utforskat fenomen, vilket inte är relevant för min uppsats som har en tydlig riktning och som förövrigt tar avstamp i annan data innan intervjuernas genomförande. Den teorigenererande intervjun används för att konceptualisera sakkunskapens subjektiva dimension, vilket inte heller är relevant för min uppsats i och med att sakkunskapen i sig inte utgör uppsatsens studieobjekt, utan snarare en resurs för uppsatsen.

Istället utgår jag från den systematiserande intervjun, som syftar till att få tillgång till exklusiv kunskap och information som den sakkunniga erhållit genom praktiken. Den sakkunniga förstås som en informationskälla som kan rekonstruera händelser, sociala situationer och sociala fakta. Intervjun blir en metod för att få tillgång till kunskap om faktiska förhållanden som kan besvara frågeställningen (Bogner & Menz, 2009:46-47).

Den sakkunnigas bedömning av ett specifikt problem kan inte problemfritt förstås som en objektiv reflektion av fenomenet som studeras. Den sakkunniga har erhållit kunskapen genom att fullfölja en viss funktion som hon har i förhållande till problemet. Den sakkunnigas observationer av problemet formas därmed av dennes funktion i förhållande till problemet. (Meuser & Nagel, 2009:24) Även vissa av studiens intervjupersoner har varit noggranna med att poängtera att de endast talar utifrån sin egen erfarenhet. Jag utgår alltså inte från att en intervjuperson kan belysa alla aspekter av äggsamlandet som är relevanta för uppsatsens frågeställningar, men att sakkunniga från flera fält kan belysa olika aspekter av fenomenet.

Jag är även medveten om att intervjupersonens bedömning av varför äggsamling sker – särskilt i frågan om det individuella motivet – måste förstås som en tolkning som baserar sig på observationer av och kontakten med äggsamlare. Tolkningens giltighet kan däremot förstärkas om den får stöd i dokumentanalysen eller tidigare forskning, eller om andra intervjupersoner uttrycker en liknande tolkning.

4.4.2. Urval

Jag har intervjuat fyra personer som genom sitt arbete och annan erfarenhet erhållit kunskap om fenomenet äggsamling. Urvalet har varit ändamålsenligt, alltså har jag valt intervjupersoner som jag bedömer som relevanta för studien. Jag fick kontakt med tre intervjupersoner genom att skicka en förfrågan till polisen, Länsstyrelsen och en intresseorganisation som sedan vidarebefordrade förfrågan till individer som bedömdes kunniga i ämnet. Jag fick kontakt med en av intervjupersonerna genom min handledare.

Intervjupersonerna fungerar inom olika fält och således förväntas deras sakkunskap belysa olika aspekter av fenomenet. Intervjuperson 1 och intervjuperson 2 är poliser med erfarenhet av att utreda fall av äggsamling. Intervjuperson 3 har erfarenhet av att bevaka områden som är särskilt utsatta för äggsamling. Intervjuperson 4 har erfarenhet av fågelskyddsarbete, samt konsultation vid polisutredningar av äggsamling. Två av intervjupersonerna besitter ornitologisk sakkunskap.

Urvalet representerar inte alla fält som relaterar till fenomenet. Jag skickade även en förfrågan till ytterligare två informanter för att tillfångata ytterligare perspektiv från lokalpolis och fågelskydd, men jag fick inte svar från dessa. Det kunde även ha varit fördelaktigt att intervjua åklagare från fallen som ingick i dokumentanalysen.

4.4.3. Tillvägagångssätt

Intervjuerna var semistrukturerade, alltså grundade de sig på en på förhand konstruerad intervjuguide bestående av ett antal öppna frågor (se intervjuguide i bilaga A) (Marshall & Rossman, 2016:150). Frågorna har baserat sig på uppsatsens frågeställningar, samt frågor som uppkommit i samband med dokumentanalysen. Intervjuguiden har i vissa fall justerats eller kompletterats med ytterligare frågor för att fånga respektive intervjupersons fältspecifika erfarenhet av äggsamlare. Frågornas öppna karaktär har tillåtit intervjupersonerna att ge detaljrika svar som till viss del fått styra intervjuens gång. I respons till svaren har jag ofta ställt följdfrågor för vidareutvecklandet eller förtydligandets skull (Marshall & Rossman, 2016:150). Denna dynamik har medfört att intervjusituationerna sett olika ut, men intervjuguiden har tillåtit mig att behålla studiens fokus (Marshall & Rossman, 2016:151).

Intervjuerna var 40-50 minuter långa. På förfrågan fick en av intervjupersonerna frågorna skickade till sig på förhand. Ingen av intervjuerna genomfördes i person p.g.a. geografiska avstånd. Tre intervjuer genomfördes på telefon och en på Skype utan videoförbindelse. Detta innebär att intervjuerna helt förlitat sig på verbal kommunikation, medan andra kommunikationsformer, t.ex. kroppsspråk och mimik, uteblivit. Dock är dessa kommunikationsformer inte lika betydelsefulla i systematiserande intervjuer med sakkunniga, där intervjupersonen inte utgör ett studieobjekt, utan en förmedlare av kunskap (Christmann, 2009:166-167). Intervjuerna har spelats in efter intervjupersonernas medgivande. Inspelningarna har transkriberats i sin helhet, vilket utgjort underlag för analys.

4.5. Analysprocessen

Analysprocessen utformades enligt Jennifer Feredays och Eimear Muir-Cochranes (2006) tematiska analys. Fereday och Muir-Cochrane (2006:82-83) formulerar ett systematiskt sätt att angripa data både deduktivt, vilket tillåter mig att identifiera teman utifrån uppsatsens teoretiska ramverk, och induktivt, vilket tillåter mig att identifiera nya teman som dyker upp i dokumenten. Fereday och Muir-Cochrane (2006:83) presenterar sin tematiska analysprocess i en linjär steg-för-steg modell, men de konstaterar att analysen kan vara mer reflexiv än så. Jag har därmed inte följt modellen i kronologisk ordning, utan tillämpat den på ett sätt som jag bedömt lämplig för mitt syfte.

Analysprocessen inleddes genom en dokumentanalys där dokumentmaterialet kodades induktivt. Fereday och Muir-Cochrane (2006:83) beskriver induktiv kodning som en process där ”betydelsefulla moment” identifieras och kodas, alltså kategoriseras textens innehåll under benämningar som representerar teman. ”Teman” är mönster i informationen som beskriver det forskade fenomenet. I praktiken innebär detta att jag läst texterna noggrant och upprepade gånger. I samband med detta har textens innehåll sorterats genom att identifiera teman berörande äggsamling. Textsegment som ger uttryck för dessa teman har kategoriserats under koder. Koder har uppkommit i samband med läsning av data, alltså har kodningen främst varit induktiv, även om den givetvis styrts av uppsatsens förutbestämde syften.

Därefter förenades koderna genom att identifiera gemensamma teman och mönster i dokumentmaterialet (Fereday & Muir-Cochrane, 2006:89). Jag granskade alltså koderna för att slå ihop textsegment som sorterats under samma eller liknande kod. Sedan bedömde jag i vilken utsträckning dokumentmaterialet kan besvara frågeställningarna. På basen av detta kompletterades intervjuguiden.

De transkriberade intervjuerna analyserades i samma stil som dokumenten, alltså identifierades och kodades teman. Kodningen var mer deduktiv än dokumentanalysen p.g.a. att analysen i högre grad styrdes av koder som genererats under dokumentanalysen. Dock har nya koder också uppstått, särskilt vid kodning av data som berört aspekter av äggsamling som domarna inte behandlat tillräckligt eller överhuvudtaget. Sedan förenades kodade intervjusegment med kodade dokumentsegment. Därefter tolkades den kodade sammanställningen av materialets tematiska innehåll med den teoretiska begreppsapparaten.

4.6. Etiska överväganden

Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer har beaktats vid insamling och analys av data. Innan intervjupersonerna gett sitt samtycke till studien har de i en skriftlig intervjuförfrågan informerats om studiens syfte och varför deras medverkan som sakkunniga är betydelsefull för studien (se mall för intervjuförfrågan i bilaga B). Studiens syfte, frågeställningar och metod kom att förändras i någon mån innan intervjuerna ägde rum. Därför inleddes varje intervjusituation med att jag återigen informerade samtliga intervjupersoner om studiens uppdaterade syfte. I samband med detta informerade jag intervjupersonerna om att medverkan är anonymt, frivilligt och att intervjumaterialet används endast i forskningsändamål. Intervjupersonernas anonymitet värnas genom att inte ange namn eller närmare detaljer beträffande organisationsenhet eller region.

Jag har inte informerat eller hämtat samtycke hos äggsamlare vars brottsliga aktiviteter behandlas i dokumentmaterialet. Det finns alltså en möjlighet att dessa personer inte önskar att deras tidigare kriminalitet ligger till grund för en kriminologisk orsaksanalys. Å andra sidan är skriftliga domar allmänna handlingar. Med hänsyn till de tilltalades integritet kommer jag att anonymisera domarna genom att utesluta namn, orter, målnummer och andra kännetecken som kan härledas till enskilda individer. Den som är angelägen att kontrollera dokumentanalysens giltighet kan vid förfrågan få uppgifter om specifika material eller referenser för citat.

5. Analys

I följande kapitel presenteras studiens resultat. Kapitlet inleds med en kort presentation av fallen som behandlas i dokumentmaterialet. Därefter presenteras analysen av dokument och intervjumaterial. Inledningsvis beskrivs processen av att ackumulera och äga en äggsamling. Därefter analyseras den individuella äggsamlarens brottsbenägenhet och motiv. Avslutningsvis analyseras fenomenet utifrån normer och extern kontroll i miljöer där äggsamling sker.

5.2. Redovisning av fallen

Året som anges i titeln för respektive fall refererar till året för tingsrättens dom. För att illustrera vilken omfattning samlingen kan nå har jag i vissa fall nämnt antalet ägg som tagits i beslag. Dock har man inte i varje fall kunnat bevisa att alla dessa ägg är föremål för brott, alltså att de plockats i naturen efter skyddslagarnas stiftande.

5.2.2. Historiska fall

Fall 1. År 1969.

Tre äggsamlare åtalas för att ha plockat 75 ägg i maj år 1969. Samtliga äggsamlare dömdes till dagsböter för olovlig jakt, olaga jakt, idkande av jakt utan att ha erlagt jaktvårdsavgift, samt egenmäktigt förfarande¹.

Fall 2. År 1971.

En äggsamlare åtalas för att ha plockat 57 ägg mellan 1969–1970². I sin helhet hade han en samling på 6000 ägg. Han uppger att han drivs av ett vetenskapligt intresse för ägg. Äggsamlaren dömdes till 80 dagsböter för olovlig och olaga jakt.

Fall 3. År 1984.

År 1982 beslagtogs 1508 ägg hos en äggsamlare som upptäcktes efter tips från allmänheten. Åtalet gällde en äggsamlarverksamhet som pågått mellan åren 1981–1982. Äggsamlaren dömdes till villkorlig dom och 80 dagsböter för grov olaga jakt och grov olovlig jakt.

¹ Notera att dessa brottsrubriceringar inte är aktuella idag.

² Jaktbrott hade tidigare en preskriptionstid på två år. Därför berör de historiska fallen mindre brottsfel än samtida fall.

5.2.3. Samtida fall

Fall 4. År 2014.

År 2010 kontaktades polisen i Sverige av polisen i Storbritannien, som i samband med en utredning av en brittisk äggsamlare upptäckte kopplingar till en svensk äggsamlare. I samband med husrannsakan upptäcktes kopplingar till ytterligare två äggsamlare. Åtalet gällde en äggsamlarverksamhet som pågått mellan åren 2003–2010.

Den första äggsamlaren beskrevs som en samlare av många saker, däribland ägg. Ungefär 3000 ägg beslagtogs hos honom. Han dömdes till villkorlig dom i 10 månader och 180 dagsböter för jaktbrott, jakthäleri och grovt artskyddsbrott.

Den andra äggsamlaren hade ett intresse för naturfotografering som senare inriktats mot fåglar. Tingsrätten bedömde honom som mest aktiv av samtliga samlare, bl.a. för att han samlat ägg från samma fågelpar i flera år. Han dömdes till fängelse i ett år för grovt jaktbrott och grovt artskyddsbrott. Hovrätten justerade domen från grovt artskyddsbrott till artskyddsbrott av normalgrad, men påföljden bestod oförändrad.

Den tredje äggsamlaren hade en äggsamling på ca 400 äggkullar. Rätten bedömde att han deltagit i brottsligheten i mindre omfattning än övriga tilltalade. Han dömdes till villkorlig dom i fyra månader, samt 85 dagsböter. Han dömdes även i det historiska fallet från 1969.

Fall 5. År 2015.

En samling på ca 9500 ägg beslagtogs hos en finsk äggsamlare som upptäcktes i samband med den svenska polisutredningen av föregående fall. Han uppger att samlandet drevs av ett vetenskapligt intresse. Åtalet gällde en äggsamlarverksamhet som pågått mellan åren 1999–2011. Äggsamlaren dömdes för tre naturskyddsbrott. Domarna berörde också innehav av döda djur som han syftat till att stoppa upp och sälja utan tillstånd. Dock bedömdes äggsamlingen utgöra den mest klandervärda åtalpunkten och vägde mest vid straffmätning. Äggsamlaren dömdes till villkorlig fängelsedom i ett år, samt till att ersätta den finska staten på 250 000€. Hovrätten höjde den villkorliga domen till ett år och fyra månader.

Fall 6. År 2017.

År 2014 inleddes en förundersökning mot fyra äggsamlare efter att två av dem blivit påkomna på ett område med tillträdesförbud. En av männen avled innan åtal väcktes. Den första äggsamlaren dömdes till villkorlig dom och 150 dagsböter för brott mot områdesskydd och

grovt jaktbrott. Den andra äggsamlaren dömdes till 50 dagsböter för artskyddsbrott av oaktsamhet. Den tredje äggsamlaren dömdes till fängelse i åtta månader. Hovrätten sänkte fängelsestraffet till sex månader.

5.3. Processen av att samla ägg

I följande avsnitt beskrivs processen av att samla ägg, alltså hur samlandet går till i praktiken. I analysen identifierades ett antal handlingar som ingår i äggsamlarprocessen, samt vad som motiverar individen till att handla på dessa sätt.

5.3.2. Det eftertraktade ägget

I dokumentmaterialet framkommer att vissa äggsamlare haft ett generellt samlarintresse, där äggen utgjort ett samlarobjekt bland många andra. Andra äggsamlare har haft ett mycket starkt intresse för specifikt fåglar och ägg, där ägget utgjort det primära samlarobjektet. Oavsett intressets karaktär förenas äggsamlarna av det gemensamma samlarobjektet, ägget. Vad gör ägget till ett lämpligt samlarobjekt?

Och vissa arter är ju- För det första är dom sällsynta. För det andra är dom fruktansvärt svåra att hitta, helt enkelt små tättingar. Ska du till exempel ha ägg av en nordsångare, en liten grön spetsig art som lever uppe i Lappland i videbältena. Och du ska ta äggen precis när kullen är fullagd. Och dom får inte vara för hårt ruvade för då kan du inte blåsa ur dom. Det gör, det gör intresset så väldigt väldigt speciellt. (Intervjuperson 2)

Enligt Belk (1995:69,88-89) intresserar sig samlare ofta för sällsynta, unika och/eller svårtillgängliga objekt som erbjuder möjlighet till utmaning och känslan av att vara unik. Intervjuperson 2 beskriver att vissa fågelägg är sällsynta, samt ”fruktansvärt svåra” att hitta. Som konstaterat i föregående kapitel krävs en hög nivå av kunskap och kompetens hos samlaren för att lokalisera fågelbon och plocka ägg. Således uppfyller fågelägget kriterierna för unika och i vissa fall sällsynta samlarobjekt som är svåra att få tag på, men inte omöjliga för den som besitter en tillräcklig nivå av kunskap om fåglars beteenden och livsmiljöer.

Vid granskning av de äggsamlingar som tagits i beslag kan noteras att det mer sällan är ett enskilt ägg som utgör det eftertraktade objektet, utan ofta utgör en hel äggkull det enskilda objekt som infogas i äggsamlingen. Detta innebär att hela boet töms på alla ägg som fågelhonan lagt. I dokumentmaterialet framkommer att vissa äggsamlare är noggranna med att endast inkludera en kull per art i sin samling, medan andra samlare inkluderar flera kullar per art. Att

en hel äggkull har ett större samlarvärde än ett enskilt ägg verkar alltså vara en gemensam princip som etablerats bland dem som samlar på ägg, men utöver detta kan principerna för individuella samlingar variera.

Men det var, man såg också i dom här gamla eh prislistorna från 70-talet när det gäller äggsamling. Då, då värderade man ägg inte bara utifrån sällsynthet och vilken art det var, utan även hur man har fått tag i dom här äggen. Det var också ett värde. Då skriver man på ett ställe i, i det här att man får mer betalt, eller det är ett högre värde på äggen om jag har lyckats plocka dom långt ute i ödemarken (otydlig 2s) eller på bevakade områden. (Intervjuperson 4)

Med ”prislistorna från 70-talet” hänvisar intervjuperson 4 till en s.k. poänglista från 1962. I poänglistan framgår att fågeläggets värde inte endast baserar sig på artens sällsynthet, utan även på hur svårtillgängligt ägget är, t.ex. bevakade områden, ödemarker eller svårtillgängliga träd och klippor. Fågelägg är således inte helt parallella till sitt värde, utan hierarkiskt rangordnade enligt art och fyndplats. I poänglistan skrivs att äggens värde rangordnats för att underlätta byteshandel, samt ”för säkerhets skull”. I övrigt material finns inget belägg för att samtida äggsamlare formaliserat äggens hierarkiska värde på samma sätt.

5.3.3. Kravet på kunskap och kompetens

Äggsamlarna har i huvudsak ackumulerat ägg genom att ensam eller tillsammans gå ut i naturen, lokalisera ett fågelbo och plundra boet på ägg. I vissa fall har ägg plockats i äggsamlarens hemtrakt, i andra fall har äggsamlare rest till andra platser för att få tag på arter vars häckning kräver särskilda förhållanden. I likhet till annan samlarverksamhet (McIntosh & Schmeichel, 2010:88-89) kräver plockandet av ägg en tillräcklig grad kunskap och kompetens hos samlaren. Det är nämligen inte lätt att lokalisera ett fågelbo:

Det är inte lätt att hitta bon med ägg när man är ute i naturen. Inte ens när man har varnande fåglar som varnar för att man är i närheten av deras bon. Så att hitta bon innebär att man måste ha väldigt hög kunskap. Veta precis i vilka miljöer häckar dom. Är det markhäckande fåglar, är det en som bygger bon i träd. Hur ska jag göra för att hitta dom. Så att, så dom är ju duktiga. (Intervjuperson 4)

Som intervjuperson 4 konstaterar kräver boplundring stora kunskaper om olika fågelarters beteenden och livsmiljöer. Vissa arter häckar på marken, andra bland vassen vid vattnet, vissa i trädtoppar inne i skogen och andra i bergstup. Samtliga äggsamlare har haft olika grader av allmänt natur- och fågelintresse som stått dem till tjänst vid jakten på ägg. Vissa äggsamlare

har haft mycket djupgående kunskaper om fåglar. En äggsamlare var konservator och ringmärkare, en hade tidigare fungerat som fågelforskare, andra har varit fågelskådare.

Miljöernas variation innebär inte endast att det är svårt att lokalisera ett fågelbo. I vissa fall krävs någon grad av fysisk ansträngning för att komma åt boet. Således krävs också en viss kompetens och ibland också utrustning för att röra sig i miljöer där den eftertraktade arten häckar. Från vissa äggsamlare har man beslagtagit klätterutrustning, t.ex. stolpskor och rep.

Intervjuperson 2 berättar att information om fåglars beteenden, livsmiljöer och aktuella häckningsplatser kan hämtas i ornitologisk litteratur och genom att ”prata med andra”. ”Andra” behöver nödvändigtvis inte vara andra äggsamlare. Det är nämligen inte endast äggsamlare som är intresserade av aktuella häckningsplatser. Dessa söks även av fågelskådare som är ute efter att ”kryssa”, alltså observera nya arter:

[Äggsamlarna] är ju inte skäggiga och det står ”Bandidos” på en skinnväst ryggen på dom. Dom här är ju i regel äldre gubbar med slitna anorak och en kikare på magen och har ett jättefågelintresse och kan jättemycket. Och är jätteduktiga på att manipulera och snacka. Då dom kommer upp vill ha, ja dom ju på jakt efter nån speciell fågel. Och det där fågelfolket, det är ju ett liksom, vad ska man säga, ett speciellt folk för alla är ju ute och ska kryssa. Det är så lätt, dom kan så lätt få igång en diskussion och få ut information från andra fågelskådare som är seriösa då. Dom kan ju bara erbjuda dom här, så säger dom bara ’ja men vi såg den och den fågeln’ för dom vet att den skulle dom gärna vilja se, den är svår och se. Ah, men då kan dom liksom byta lite information. (Intervjuperson 3)

Äggsamlare kan således utnyttja samma information som vilken fågelskådare som helst. Intervjuperson 3 beskriver hur äggsamlare kan utvinna information om häckningsplatser genom att fiska information från intet ont anande fågelskådare. Intervjuperson 2 nämner att äggsamlare också kan utnyttja information från Artportalen.se, där allmänheten kan rapportera exakta platser för var diverse arter observerats. Vissa äggsamlare har dokumenterat observerade häckningsplatser i GPS, anteckningsböcker och listor.

5.3.4. Jakten på ägg

Jakten på ägg skiljer sig från samlarverksamhet generellt i bemärkelsen av att ”jakten” faktiskt förutsätter ett jaktbrott. I och med att dagens samlare främst samlar på konstgjorda, massproducerade föremål är ”jakten på samlarobjekt” endast en metafor för processen där samlarobjekt söks och köps. Således är den moderna samlaren oftast en konsument. Även vid andra former av samlarverksamheter som inriktar sig på vilda arter, t.ex. samlare av elfenben eller uppstoppade djur, är samlaren ofta en konsument som ackumulerar det eftertraktade

objektet genom att köpa objektet från en leverantör som jagat och preparerat den drabbade arten. Äggsamlare skiljer sig från den moderna ”samlaren-som-konsument” i bemärkelsen av att äggsamlare i huvudsak inte förlitar sig på en leveranskedja bestående av tjuvjägare, smugglare och andra typer av hanterare, utan däremot tillförser sig själv med ägget. Utöver detta föreslår vissa intervjupersoner att jakten på ägg eventuellt medför en emotionell belöning:

Jo, jag tror att det där är en adrenalinkick och en morfinkick eller hur man ska säga. För det är ju svårt. Det är ju inget lätt att hitta, hitta bon med ägg i. (...) Dom här killarna är duktiga, dom har hållit på länge, dom har erfarenheter. Och jag, jag misstänker att det är precis som för oss fågelskådare. (...) Många fågelskådare åker på sällsynta arter, land och rike runt, för att få se dom här. Och så när man väl får se den här arten som kanske inte är så himla lätt. Den kanske sitter och sjunger i nån granskog i Norrland och är svårupptäckt. Så är det ju en kick och en glädje och en eufori att se den där och jag tror att det är exakt samma grej att, att du har en varnande fågel som du vet har bo nånstans och sen när du hittar det boet med äggen tror jag också att det ger den där kicken att, ja! (ja sägs med inlevelse) Jag lyckades. Så att både, både för att man har lyckats, för att man har gjort en prestation och hittat boet och sen är det då att ja, nu har jag, nu kan jag komplettera min samling med dom här. Så jag tror att det finns en sån drivkraft också, att det är en kick liksom. För dom. Jag kan tänka mig att det är det. (Intervjuperson 4)

Intervjuperson 4 beskriver jakten på ägg som en prestation som eventuellt motiveras av två olika typer av belöningar: dels en materiell belöning som själva ägget utgör och dels en emotionell belöning som består av positiva känslor (”adrenalinkick”, ”eufori” och ”glädje”) som uppstår då man lyckas hitta ett bo med ägg. Även intervjuperson 2 tror att en ”upptäckarglädje” uppstår då man hittar ett bo. Sådana emotionella belöningar beskrivs inte i dokumentmaterialet, men får stöd av tidigare forskning av samlarbeteenden, enligt vilken jakten på samlarobjekt associeras med positiva emotioner, t.ex. spänning och känslan av framgång (McIntosh och Schmeichel, 2010:91; Pearce, 2017:51; Belk, 1995:93) Detta får också stöd i Coles (2015:23) tidigare forskning om tidiga 1900-talets äggsamlare, som uttryckte stark entusiasm för jakten på ägg och hyste stor respekt för de fysiska prestationer och bemästringar av naturen som äggsamlarexpeditionerna förutsatte.

I vissa fall har äggsamlarna samlat ägg tillsammans, t.ex. tre äggsamlare som tillsammans reste till Stekenjokk åtminstone tre år i rad för att samla ägg. Intervjuperson 2 menar att äggsamlare jobbar tillsammans endast då samarbete krävs, t.ex. då man ska upp i besvärliga träd eller firas ner i stup, men annars jobbar äggsamlare ensam för att ”grejen är att hitta sin kull själv”. Intervjuperson 4 tror däremot att det finns en gemenskap i den delade hobbyn:

Men det har också blivit ett kompisskap mellan dom här personerna. Man kan inte visa dom här äggsamlingarna för andra, men har man några kolleger så kan man i alla fall resonera om- Man kan åka iväg tillsammans upp till exempel till Stekenjokk under en vecka. Och vara uppe på fjället och ha en gemenskap och söka bon och plocka ägg och ah, det blir liksom nån sorts egen liten klubb. (Intervjuperson 4)

Intervjuperson 4 beskriver ett ”kompisskap”, ”gemenskap” och ”nån sorts egen liten klubb” som uppstår mellan äggsamlarna som resultat av det delade intresset. Även intervjuperson 1 beskriver en ”gemenskap” som uppstått mellan äggsamlare. Vissa äggsamlare har också besökt varandra för att umgås och titta på varandras samlingar, vilket tyder på någon slags kamratskap mellan samlare. Utifrån teori om samlarbeteenden kan den lilla skaran äggsamlare förstås som en informell grupp som förenas av samlarintresset. Enligt McIntosh och Schmeichel (2010:93) kan medlemskapet i grupper av samlare medföra både positiva upplevelser av vänskap och samarbete, men också konkurrens.

Äggsamlandets emotionella och sociala belöning kan jämföras med motiven för rekreationellt jaktbrott, som enligt R.M. Muth och J.F. Bowe Jr. (1998:15) motiveras av positiva upplevelser som gemenskap, utmaning och spänning. Behovet att äga den materiella belöningen, ägget, är däremot jämförbart med troféjakt, som enligt Muth och Bowe (1998:16) motiveras av begäret att äga och ställa ut en trofé.

5.3.5. Byteshandel med ägg

I både dokumentmaterial och intervjuer framkommer att vissa äggsamlare utövat illegal handel med ägg, alltså har ägg ackumulerats genom olika typer av transaktioner. I de flesta fall har det handlat om ägg som bytts mot ägg.

Det är säkert en större kick i att själv upptäcka nånting, hitta nånting, än att byta sig till nånting. Men det blir ju så att man inte kan hitta allting och för att få kompletta samlingar så blir det att man ibland måste byta till sig från nån annan för att man får inte tag på dom på annat sätt. Eller det är för stora risker kanske. (Intervjuperson 4)

Intervjuperson 4 beskriver att det ”säkert är en större kick i att själv upptäcka nånting”, men i vissa fall blir man tvungen att byta till sig ägg från någon annan för att uppnå ändamålet av en komplett samling. Byteshandel kan alltså uppfattas som ett lämplig handlingsalternativ då man vill ackumulera en viss typ av ägg som man inte lyckas plocka själv.

[Vittnet] berättar att han hade bytt ägg med [den tilltalade] och sålt några böcker till honom. [Den tilltalade] hade inte betalat för äggen. [Den tilltalade] hade en lista över ägg som fattades från [vittnets] samling och han gav sådana ägg till [vittnet], som å sin sida frågade om han hade några sådana ägg som skulle intressera [den tilltalade]. (Fall 2)

I likhet till citatet ovan har det främst varit frågan om en byteshandel där ägg byts ut mot andra ägg. I enstaka fall har ägg också bytts mot tjänster (i ett fall har en äggsamling bytts mot löftet om att skriva en bok om äggsamling), andra föremål (i ett fall har en äggsamling bytts mot en myntsamling) och pengar. I vissa fall har ägg olagligen importerats över landsgränser, t.ex. i fall 5 där äggsamlaren hämtat svenska ägg till Finland.

Byteshandel har organiserats genom skriftlig korrespondens mellan äggsamlare. I samtida fall har korrespondensen skett genom sms och e-post, i historiska fall har korrespondensen skett genom brevväxling. Som citerat ovan har vissa äggsamlare bytt listor på ägg de saknar eller har tillgängliga. I ett annat fall har en brittisk äggsamlare skickat beställningar på enskilda ägg till en svensk äggsamlare.

Dom hade helt enkelt bytt äggskal. (...) Det kostar pengar att åka till fjällen och gå stå i buskarna och man ska bo nånstans och resa. Det är ingenting som dom har tjänat nånting på, så det är ju också intressant. Man tror att det är så himla värdefullt, men dom utredningar som vi haft med äggskal i Sverige. (...) Det har inte varit några pengar inblandade i dom. (Intervjuperson 1)

Den illegala handeln med vilda arter är i stort en mycket vinstgivande brottslighet och många inblandade motiveras av brottslighetens ekonomiska nytta. Intervjuperson 1 konstaterar ovan, i likhet till två andra intervjupersoner, att de dokumenterade fallen av äggsamling inte haft ett påvisat ekonomiskt syfte. Tvärtom, konstaterat intervjuperson 1 ovan, har äggsamlarna i vissa fall spenderat pengar på sina äggsamlarresor. Ägg har alltså inte plockats med syfte att sälja vidare för att tjäna pengar. I enstaka fall har äggsamlare betalat för ägg, men en intervjuperson tror att det beror på att man inte haft några likvärdiga ägg att ge i utbyte.

I de samtida domarna hävdar flera äggsamlare att de fått, gett bort eller ärvt ägg. Det är oklart om det faktiskt stämmer att äggsamlare skänkt bort extra äggexemplar till andra samlare eller om detta sägs för att tona ner ansvar och undvika hårdare straff. Att ärva en äldre äggsamling är lagligt. Intervjuperson 4 är skeptisk till äggsamlarnas påståenden om donerade ägg: ”Jag tror att man ger nog inte bort nånting utan att få nånting tillbaka i motprestation.” Intervjuperson 1 tror däremot att det i vissa fall kan stämma:

[Äggsamlaren] var nog rädd att äggen som han lagt så mycket energi på ska liksom gå upp i vinden och liksom kommer att förstöras. Hans dotter var inte speciellt intresserad av äggsamlingen. Då har han gett bort det till den här killen som bor i [ort]. (...) För att då du blir gammal och har en sån här samling, inte vill du att den ska liksom bara kastas bort. (Intervjuperson 1)

Intervjuperson 1 beskriver en äldre äggsamlare som ska ha skänkt sin samling till en annan äggsamlare. Han finner det rimligt att äggsamlaren inte vill att samlingen ”som han lagt så mycket energi på” ska ”gå upp i vinden” eller ”kastas bort”. I en av domarna uppger en äggsamlare att han fått ärva sin pappas äggsamling. Äggsamlingar saknar ekonomiskt värde och praktisk funktion, men man kan anta att äggsamlare, i likhet till samlare i allmänhet (McIntosh & Schmeichel, 2010:89), tillskrivit äggen ett högt symboliskt värde och skapat en stark anknytning till dem. Uppfattningen om äggsamlingens symboliska värde kan eventuellt förstås som en förklaring på varför äggsamlaren finner samlingen värdefull nog att räddas och preserveras för kommande generationer.

5.3.6. Äga, preparera och dokumentera

Enligt McIntosh och Schmeichel innefattar ägandet av samlarobjektet ett antal aktiva handlingar, t.ex. preparering, katalogisering och utställning av objektet. Äggsamlarna har förvarat äggen på olika sätt, bl.a. källaren, ett dolt rum, självbyggda skåp med lådor och arkivskåp. Dock bör äggen prepareras innan de ställs ut i en samling, alltså töms äggen på sitt innehåll för att de inte skall ruttna eller lukta. Ägget töms på sitt innehåll genom att borra ett hål i skalet, varefter embryot suges ut med t.ex. en kanyl. Prepareringsprocessen kräver alltså utrustning för borrning och tömning. Utöver detta måste samlaren besitta en viss teknisk kunskap. Det är nämligen inte lätt att tömma ägg på sitt innehåll:

Men om du tänker dig ett litet ägg från en kungsfågel. Det är så tunt att du nästan inte ens kan vidröra det. Det är ju som en ärta. Det ser ut som en gul ärta. Något större kanske. Och att ta i det, tar du ut innehållet då kan du nästan inte vidröra det. (...) Och har det då stelnat till för att dom har ruvats lite för länge- det handlar alltså om dagar. Har det då ruvats för länge den här gärdsmygen eller kungsfågeln eller vad det kan va för en liten gynnare, då kan du inte ta ut kullen. (...) Om du tänker dig ett stort ägg som knölsvan, det är ju ganska enkelt att borra hål i. För det är ju så starkt och hållbart. Och så sprutar du in nåt diskmedel eller nånting och sköljer ut. Men gärdsmygägg, det begriper jag inte hur det går till. (Intervjuperson 2)

I citatet ovan beskriver intervjuperson 2 hur ömtåliga och sköra äggen från riktigt små tättingar, t.ex. kungsfågel och gärdsmyg, kan vara. Detta tyder på att även prepareringsprocessen kräver någon grad av kunskap och kompetens hos samlaren.

Även dokumentation och katalogisering är mycket betydelsefulla för äggsamlarprocessen. Utifrån beslag hos äggsamlare kan man konstatera att äggsamlare ofta dokumenterat jakten på ägg genom att fotografera äggen i sitt bo innan de plockats, samt i dagböcker och anteckningar. Själva samlingen har katalogiserats genom att förteckna ”fakta” om äggkullar i främst etiketter. Vissa har även använt andra katalogiseringssystem, t.ex. excel-filer, bokföringsmappar och observationslistor. Graden av detalj varierar mellan samlare: en äggsamlare förtecknade artens svenska och latinska namn, antal ägg i kulle, var och när kullen hittats, medan en annan förtecknat exakta koordinater, klockslag och embryots utvecklingsstadium. I en samtida dom konstateras att äggsamlingens värde är högre ju bättre etiketterna, dokumentationen och informationen om ägg och kullar är. Både McIntosh och Schmeichel (2010:86) och Pearce (2017:51) menar att behovet att organisera en samling på dylikt sätt beror på ett behov att kontrollera och dominera.

För att undanröja samlarverksamhetens brottsliga karaktär har flera äggsamlare från samtida fall kodat om datumen på etiketten flera årtionden bakåt. På så sätt framstår det som om äggen plockats innan skyddslagarnas stiftande, alltså skulle samlingen vara tillåten. Dock har datumens felaktighet påvisats genom fotografier som äggsamlarna tagit på äggen ute i naturen. Intervjuperson 4 berättar att mönstrade ägg är unika till sitt slag och genom att jämföra bilder på ägg i naturen och ägg i beslag har man kunnat visa att beslagtagna ägg plockats från naturen efter den tidpunkt som fotografierna är daterade.

5.4. Den individuella äggsamlaren

I följande avsnitt analyseras vad som driver individen till att samla ägg. Redan i föregående avsnitt identifierades motiv för enskilda handlingar som ingår i äggsamlarprocessen. I detta avsnitt diskuteras vilket ändamål äggsamlarprocessen haft i längden, samt äggsamlarens brottsbenägenhet utifrån personlig moraluppfattning och självkontroll.

5.4.2. Kompletta och omfattande äggsamlingar

I vissa domar beskriver enskilda äggsamlare vilket ändamål deras samlande haft i längden. Några äggsamlare berättar att de eftersträvat en ”komplett samling”, vilket är ett vanligt ändamål för samlaraktivitet överlag. Som nämnt i genomgången av tidigare forskning kännetecknas samlaraktiviteter generellt av att man samlar på en klass av objekt som är parallella och enhetliga, men samtidigt distinkta och varierande. Enligt Susan M. Pearce (2017:53) vore det inte lika tillfredsställande för samlaren att ständigt rekonstruera mönstret av variation inom klassen av objekt om det inte åtminstone i teorin fanns en möjlighet att uppnå ett fulländat slut. En strävan efter fullkomlighet innebär att det finns en tydlig agenda för samlaraktiviteten, men hur samlaren väljer att definiera innebörden av en ”fullkomlig” samling varierar.

Detta exemplifieras av en äggsamlare som uppger att han främst var intresserad av fåglar som häckar i Sverige och att han inte ville ha mer än en kull per art. Samlarobjekten var alltså enhetliga i bemärkelsen av att de representerade arter inom Sveriges gränser, samtidigt som enskilda samlarobjekt varierade i bemärkelsen av att varje äggkull representerade en specifik art. Genom att sätta så pass tydliga gränser och mål för samlandet konkretiseras möjligheten till att uppnå ett fulländat slut (Pearce, 2017:53).

En annan äggsamlare uppgav däremot att han eftersträvade en så omfattande samling som möjligt. Hans samling inkluderade ägg från flera länder, samt flera kullar per art. Detta exemplifieras vidare av intervjuperson 4 som berättar att denna äggsamlare plockat tolv kullar av kajan, en mycket vanlig fågelart. Intervjuperson 2 berättar om en annan äggsamlare som på samma sätt ackumulerat mer än en kull per art:

Och då upptäckte vi det att det inte bara var att ha en kull. För dom kan ju skifta inbördes i färgen, äggen. Det vill säga, det är ju väldigt roligt då för dom här människorna att ha till exempel fem kullar av kungsörn, varav en av dom är väldigt udda befläckade. (...) [Äggsamlaren] kunde ju ha sju kullar av ringduva. Alla ägg- äggen är kritvita. Dom skiljer sig inte. Eller tre kullar kattuggla som också är kritvita. (...) Där kommer det här, det här samlarsjukliga in, att få så många kullar som möjligt. Och särskilt om dom är annorlunda färgade. (Intervjuperson 2)

Samlarobjekten förenas således av att de ingår i klassen ”fågelägg” och kullar från samma art kan i vissa fall särskilja sig från varandra genom unika mönster. Variationen mellan samlarobjekt blir mindre tydlig för den utomstående då det kommer till ägg som för det blotta ögat framstår identiska, t.ex. ringduvans och kattugglans ”kritvita” ägg. Intervjuperson 2 anser att det handlar om att ”få så många kullar som möjligt”, alltså vore det en fråga om kvantitet.

Belk (1995:63) noterar i sin forskning att vissa samlare finner ett nöje i överflöd, alltså kan positiva känslor väckas av att ackumulera stora kvantiteter av eftertraktade objekt. Dock kan vi inte bortse från att principen om vad som förenar och separerar samlarobjekten kan basera sig på mycket subjektiva omdömen (Pearce, 2017:53), alltså kan den enskilda samlaren uppfatta en betydelsefull variation mellan fem kullar kritvita ägg. Två intervjupersoner noterar även att dupletter av äggkullar möjliggör byteshandel med andra äggsamlare.

Alltså egentligen handlar det ju om att få kompletta samlingar. Man vill ju ha så mycket arter som möjligt. Man vill ha kullar av så mycket arter som möjligt. Så att allt är ju intressant. (...) Så att alla arter blir ju drabbade. Eh precis. Skata och kråka liksom trastar och även berguv och havsörön och kungsörn. Allt, allt ska in i samlingarna. (Intervjuperson 4)

Samtliga intervjupersoner konstaterar, i likhet till intervjuperson 4 ovan, att målet av kompletta och/eller omfattande äggsamlingar innebär att alla fågelarter – allt från vanliga kråkor till sårbara berguvar – drabbas av äggsamling. Därmed kan vilken miljö som helst där en eftertraktad fågelart häckar utgöra en brottsplats för det jaktbrott som äggsamlandet oftast förutsätter.

Per-Olof Wikström identifierar två typer av motiv: frestelse och provokation. Äggsamlare blir inte i situationen provocerade till att samla ägg och ledet av brottsliga handlingar kan inte förstås som uttryck för negativa emotioner som ilska och irritation. Däremot motiveras ledet av brott av frestelsen att ackumulera och äga en äggsamling. Vidare definierar Wikström frestelse som ett begär, behov eller åtagande hos individen som kan tillfredsställas i given miljö. Utifrån detta kan frestelsen att ackumulera och äga ägg mer specifikt beskrivas som begäret att äga ett unikt, svårtillgängligt och i vissa fall sällsynt samlarobjekt, men också som ett åtagande till målsättningen av en komplett eller omfattande samling.

5.4.3. I vetenskapens namn

Enligt Belk (1995:76) upplever vissa samlare att deras samling är ett bidrag till en eminent tradition, t.ex. vetenskapen. Även vissa äggsamlare uppger att deras samlarverksamhet haft ett vetenskapligt syfte trots att oologisk forskning saknat status som legitim vetenskap i närmare hundra år.

Han- han har ju liksom hela sitt liv varit fascinerad av ägg. Och är mycket kunnig. Dom blir väldigt- på ett sätt har dom ju rätt. Om du ska kunna om fåglar, då är ju ägg och bon en viktig del. Du kan ju hela deras biologi

liksom. Och dom som är seriösa kan mycket om fåglar och inte bara samlar tomma äggskal. Dom ser ju det som en slags forskning. (Intervjuperson 1)

Intervjuperson 1 beskriver att vissa äggsamlare ”inte bara samlar tomma äggskal”, utan uppfattar samlandet som ”en slags forskning”. I ett samtida fall uppger en äggsamlare att han haft som ändamål att sätta ihop en ”vetenskapligt värdefull” samling. I domen uppges också att han planerat en bok om äggsamlandets kulturhistorik. I ett historiskt fall uttrycker en äggsamlare att han ”väglets av sitt vetenskapliga intresse” och att hans avsikt varit att donera äggsamlingen till ett museum.

Dessa äggsamlare har besuttit djupgående ornitologiska kunskaper, vilket reflekterats i deras sysselsättning. En av dem fungerade som både konservator och ringmärkare, medan den andra fungerat som professionell äggsamlare för ett museum³ och senare som styrelseledamot i en naturskyddsförening. Den förstnämnda äggsamlares vetenskapliga förhållningssätt reflekteras också i hans avancerade dokumentation och katalogisering av samlingen, som beskrivet i tingsrättens dom:

[Den tilltalades] samling har i sin helhet varit mycket noggrant och skickligt sammansatt. Samlingen grundar sig på vetenskapliga värden och kan jämföras med samlingar som museerna har. Även [den tilltalades] egen dokumentation hade varit av elitklass. (...) [Den tilltalade] hade använt flera etikettmodeller. Han hade separata etiketter som fylls i terrängen och mera kompletta och större etiketter som hade fyllts efteråt. De slutgiltiga etiketterna innehöll fakta om fågelns latinska namn, namnet på svenska, äggets fyndplats, koordinaterna, klockslaget för plockandet, äggets kläckningsgrad samt embryos utvecklingsstadium vid urblåsningen. (Fall 5)

Även andra äggsamlare har haft intresse för kunskapsproduktion genom att på olika sätt ta fram och kommunicera kunskap om ägg. Exempelvis gjorde en äggsamlare en hemsida om oologi under 1990-talet, genom vilken han fick kontakt med andra äggsamlare. En annan äggsamlare publicerade en bok om svenska fåglars bon och ägg på 2010-talet, i vilken det finns bilder på ägg i naturen som senare tagits i beslag hos honom och andra äggsamlare.

Som nämnt i tidigare kapitel kan samlaraktiviteten förstås som en självcentrerad njutning, vilket tidvis ger upphov till skuld och skam. Dessa känslor kan motarbetas genom att skapa en personlig övertygelse om att samlingen har en större mening som allmänheten i

³ Detta gäller det historiska fallet från 1969. I domen anges att äggsamlaren tidigare haft licens att samla ägg för ett museum. Det framkommer inte när äggsamlaren haft en sådan licens, men antagligen innan äggsamling kriminaliserades på 1950-talet.

slutändan kommer att dra nytta av, t.ex. genom att tillskriva aktiviteten en vetenskaplig betydelse. Det personliga nöje som samlaren finner i aktiviteten rationaliseras genom den kunskap som samlingen antas alstra för allmänheten (Belk, 1995:76). Det vetenskapliga syftet kan därmed förstås som ett rättfärdigande snarare än ett motiv. Genom att olagligen plocka, byta, preparera och äga ägg i vetenskapens namn rättfärdigas överträdelsen av lag och skadandet av drabbade arter för ett högre ändamål.

5.4.4. Från normativ hobby till avvikelse

Äggsamlarnas brottslighet har ofta pågått vanemässigt under flera års tid. I dokumentmaterialet framkommer inte heller att äggsamlarna uttryckt skuld och skam för de skador som brottsligheten förorsakar på drabbade fåglars häckning och fortplantning. På basen av detta utgår jag från att äggsamlare haft en personlig moraluppfattning enligt vilken jaktbrott, och i vissa fall artskyddsbrott, är lämpliga handlingsalternativ i förhållande till frestelsen av att äga en komplett eller omfattande äggsamling.

Ingen av samtida äggsamlare förekom i belastningsregistret. Intervjuperson 1 beskriver att många äggsamlare i övrigt kan vara ”hedersvärda samhällsmedborgare och fungera på alla sätt och ta ansvar”. Utifrån Wikströms teori kan många äggsamlare alltså beskrivas som individer med en brotts-specifik benägenhet till att olagligen samla ägg, men vars brottsbelastning förövrigt inte avviker från normalbefolkningens.

Enligt Wikström (2012:31) formas individens moraluppfattning av moralisk uppfostran och kognitiva förmågor. Som nämnt i uppsatsens inledning brukade äggsamling vara en fullt acceptabel hobby från 1800-talet till tidiga 1900-talet, men kriminaliserades på 1950-talet. Dock har det dröjt tills aktivitetens illegala status reflekterats i sociala normer. Två äggsamlare uppger att deras intresse för ägg väcktes som barn på 1960-talet då aktiviteten var populär och allmänt accepterad. Även den yngsta äggsamlaren uppger att hobbyn var populär i hans hemtrakt då han var barn på 1980-talet. Således har äggsamlarnas moraluppfattning ursprungligen inte avvikit från omgivande normer. I själva verket har äggsamling varit ett normativt handlingsalternativ i äggsamlarnas sociala sammanhang. Sedan dess har det skett ett normskifte, där det allmänna intresset och acceptansen av äggsamling flagnat för att närmare reflektera aktuell lagstiftning, medan äggsamlarnas intresse består. Hur har äggsamlarna kunnat rättfärdiga ett fortsatt äggsamlande trots dess skadliga konsekvenser för fågelindividers häckning och hela arters fortplantning?

Enligt två intervjupersoner hävdar vissa äggsamlare att vilda fåglar kan i likhet till händer lägga en ny äggkull för att ersätta de äggkullar som plockats, alltså finns det ingen skada i att plocka ägg. I två historiska fall resonerar äggsamlarna på detta sätt. I verkligheten kan inte alla fågelarter lägga mer än en kull per årstid. Vissa äggsamlare rättfärdigar samlandet genom att uppge att äggen plockats från platser där de oavsett inte hade klarat sig, t.ex. övergivna bon, eller störts på andra sätt, t.ex. nära livsmedelsproduktioner. Två intervjupersoner uppger också att vissa äggsamlare rättfärdigat sitt samlande genom att jämföra med de stora skador som mänskligheten förorsakat på djur och natur. Enligt resonemanget spelar det ingen roll om man plockar ägg i och med att människan redan fördömt sårbara fågelarter till utrotning. Samtliga resonemang förenas av att de förnekar eller minimerar brottslighetens skadliga effekter.

5.4.5. "Samlarmani"

Men jag tror att i grunden är det nån sorts samlarmani. Alltså i England pratar man om, i den här engelska filmen *Poach* som gjordes. (...) Den handlar om äggsamlare i England med koppling till Sverige då. Eh där pratar dom om *obsession*. (...) Och översatt innebär det ju besatthet eller fixering eller nästan, nästan tvång. Och det kan vara så att man har ett intresse av fåglar men man har, men man får ett samlarintresse att man ska ha en komplett samling utav alla häckande fåglar i ett land va. (...) När man väl har fått intresset kan det vara svårt att sluta. Det blir liksom ungefär som spelberoende att det går inte att låta bli när det blir vår att fara ut och söka bon. (Intervjuperson 4)

Intervjuperson 4 tror att äggsamlandet eventuellt motiveras av en "samlarmani" som han vidare beskriver som "besatthet", "fixering" och "nästan tvång". Även andra intervjupersoner använder liknande medicinska ordval för att förklara äggsamling: intervjuperson 2 pratar om "samlarsjuklighet" och intervjuperson 1 gör också en jämförelse med spelberoende. Även Sollund (2019:77) drar paralleller till tidigare forskning av spelberoende i sin analys av samlaren som köpte elfenben på nätauktioner. I ett historiskt fall pratas om "den åtalades allt överskuggande, diskutabla samlarnit", "en missinriktad samlarvurm" och "samlarmani", men i övrigt dokumentmaterial används inte ett dylikt språk. Också Angus Nurse (2011:47) noterar i sin forskning att vissa äggsamlare samlar "in an obsessional manner".

Enligt Belk (1995:80-81) förklarar många samlare sitt intresse genom att beskriva det i medicinska termer som refererar till sjukdomstillstånd. Genom att patologisera samlandet befrias samlaren från ansvar och istället förstås samlandet som resultatet av drifter utom samlarens kontroll. Belk (1995:141) menar att få samlare visar tecken på ett faktiskt beroende,

men vissa samlarbeteenden når extrema nivåer eller medför skadliga beteenden eller konsekvenser, t.ex. sociala eller ekonomiska. Ett psykologiskt beroende till behavioristiska ritualer innebär att man upprepar ett beteende som medför skadliga konsekvenser för individen. Belk (1995:141) jämför ett tvångsmässigt samlande med ett shoppingberoende. Han menar att samlaren inte blir beroende av att äga fler samlarobjekt, utan beroende av den direkta emotionella belöning som samlaren upplever i stunden där ett nytt samlarobjekt ackumuleras.

Samlarbeteenden är per definition repetitiva, alltså är det skadligheten som skiljer ett ”normalt” samlande från ett ”patologiskt” samlande. Vad som bedöms vara ett avvikande samlande beror inte endast på samlarens personliga upplevelse, utan också på den sociala omgivningens bedömning. (Belk, 1995:142-143) Att förvärva en samling på tusentals ägg bedöms oacceptabelt rent juridiskt och kan för sina stora mängder anses ha uppnått en extrem nivå. På 1800-talet däremot – då äggsamling inte endast var tillåtet, utan rentav respektabelt – kan en samling på tusentals ägg ha bedömts beundransvärd. Huruvida äggsamlarna upplevt skadliga konsekvenser utöver juridiska påföljder framkommer inte i dokumentmaterialet.

Oavsett om äggsamlarna upplevt sociala eller ekonomiska konsekvenser för samlandet, så skadar aktiviteten drabbade fåglars häckning och fortplantning. I domarna har äggsamlarna inte uttryckt känslor av skuld och skam för de skador som samlandet orsakar, alltså utgick jag i föregående avsnitt från att äggsamling dels beror på en personlig moraluppfattning enligt vilken jaktbrott och artskyddsbrott är lämpliga handlingar trots deras skadlighet. Om äggsamlarna däremot upplever samvetsqual över aktivitetens konsekvenser, så skulle detta berätta om en personlig moraluppfattning enligt vilken det är fel att samla ägg (Wikström, 2012:14). Om äggsamlarna ändå upplever ett tvångsmässigt behov att fortsätta samla trots medföljande konsekvenser, så kan man tala om att äggsamlarnas självkontroll – alltså förmågan att agera enligt personlig moral (Wikström, 2012:16) – är hämmad av det psykologiska tillstånd som kallats ”samlarmani”.

5.5. Miljöer där äggsamling sker

Fågelägget har hittills beskrivits i termer av ett eftertraktat samlarobjekt, men utifrån Tore Bjørgos begreppsapparat kan ägget även förstås som ett föremål som är sårbart för brott. I detta avsnitt identifieras och analyseras rådande normer och externa kontroller i miljöer där det sårbara ägget kan utsättas för brott.

5.5.2. Bortom den bevakande blicken

Inledningsvis är det sårbara fågelägget föremål för jaktbrott. Jakten på ägg är spatialt begränsad till miljöer som utgör häckningsplats för given art. Aktiviteten är även tidsmässigt begränsad till tidpunkter som utgör häckningsperiod för given art. Häckningsperioden varierar mellan arter, men generellt pågår häckningsperioden mellan april och juni. Dessutom ska ägget helst plockas då det är nylagt för att underlätta tömning. Brottsligheten är alltså spatialt och tidsmässigt begränsad av naturens lagar, men trots deras förutsägbarhet är det förebyggande arbetet svårgenomförbart:

Det är ju omöjligt om vi inte bortser från vissa fåglar som häckar på ett väldigt speciellt sätt. (...) När det häckar flera miljoner fåglar, det går inte. (Intervjuperson 2)

Varje fågelart kan drabbas av äggsamling och det finns en otalig mängd – ”flera miljoner” – häckande fågelindivider över hela landet. Äggen finns över stora ytor och svårtillgängliga platser, vilket omöjliggör en allomfattande situationell brottsprevention. ”Det har vi inte resurserna till” konstaterar intervjuperson 2.

Den allra största delen av häckningsplatser är därmed inte föremål för formell bevakning. Miljöer, där varken tillsynsmyndigheter eller allmänheten närvarar, saknar helt en sådan extern kontroll som skulle styra äggsamlare till att agera enligt de normer som stiftats i jaktlagen. Istället präglas platsens moraliska atmosfär av äggsamlarnas personliga moraluppfattning, enligt vilken det är lämpligt att olagligen plocka ägg. Då uppfattningen följs av valet att faktiskt genomföra jaktbrottet kommer det antagligen att kunna fullbordas på avsett sätt utan att det förhindras eller avbryts av brottsförebyggande aktörer. Intervjuperson 4 berättar att det oftast är ”slumpen” att äggsamlare upptäcks på bar gärning. Intervjuperson 1 säger med en gnutta optimism att ”det är svårt, men fullt möjligt”.

Även hemmet är en betydelsefull plats för äggsamling som verksamhet. Det är här äggen prepareras och förvaras. I dokumentmaterialet framkommer att vissa äggsamlare har besökt varandras hem för att titta på varandras samlingar och ibland för att motta ägg i samband med byteshandel. Även Sollund (2019:76) noterar i sin analys av elfenbenssamlaren att hemmets privata sfär tillåter förövaren att utagera sin illegala ”passion” utan att omgivningen fördömer eller förhindrar detta. I hemmet frånvarar myndigheters och allmänhetens externa kontroll och istället präglas hemmet i huvudsak av äggsamlarens moraluppfattning enligt vilken den illegalt förvärvade äggsamlingen är acceptabel och normaliserad. Dock finns det fall där äggsamlarens moraluppfattning fått motstånd från yttre normstyrning inom hemmet:

[Den tilltalade] hade besökt [vittnet] i [ort] ett par gånger om året. Under ett av dessa besök hade [vittnet] visat [en äggsamlares] samling som han ville bli av med eftersom han inte fick ta in samlingen i huset på grund av att hans fru motsatte sig detta. (Fall 5)

[Sambon] blev irriterad på [den tilltalade] eftersom hon inte tycker om det intresset och att man ska låta naturen vara i fred. (Fall 6)

I bägge fall har alltså äggsamlarens personliga moraluppfattning stått i konflikt med respektive partners moraluppfattning som i högre grad reflekterat den som stiftats i lag, alltså ”att man ska låta naturen vara i fred”. Då personlig moraluppfattning och omgivande normer står i konflikt styrs individens val i högre grad av kontroll (Wikström, 2012:25).

Utifrån detta kan man anta att vittnet i fall 5, som valt att ge upp sin samling på sin frus önskan, styrts av antingen en tillräckligt låg självkontroll eller tillräckligt hög extern kontroll. Självkontrollen kan ha varit låg i bemärkelsen av att vittnet inte haft förmågan att följa sin moraluppfattning – det är lämpligt att äga en äggsamling – utan istället valt att agera enligt partnerens normstyrning. Den externa kontrollen kan ha varit hög i bemärkelsen av att frun på något sätt lyckats avskräcka äggsamlaren från att äga en äggsamling. I fall 6, där den tilltalade fortsatt sitt intresse för äggsamling trots sambons irritation, kan man tvärtom anta att den tilltalade haft en tillräcklig självkontroll för att agera enligt sitt intresse och/eller att den extern kontrollen inte varit tillräcklig för att avskräcka samlaren.

I de samtida fallen kan webbplatser identifieras som digitala platser där kunskap om äggsamling kommuniceras och hämtas, samt platser där äggsamlare kommer i kontakt med varandra, t.ex. den tidigare nämnda webbsidan om oologi som en äggsamlare gjorde på 1990-talet. Intervjuperson 4 berättar att även en annan mindre grupp äggsamlare haft en egen hemsida med information om ägg och häckning. Webbplatser kan också utgöra platser där handel med ägg sker: en äggsamlare uppger att han enstaka gånger köpt ägg på eBay, en annan hade utan framgång sökt ägg på svenska nätauktionsplatser. Tekniska lösningar har också använts för att organisera byteshandel mellan äggsamlare, t.ex. sms och e-post.

5.5.3. Skyddet av särskilt utsatta ägg

Du kan punktbevaka pilgrimsfalkar, havsörnar. Dom där arterna som- Häckar dom inte i ett stup som berguv och pilgrimsfalk så kan dom häcka i ett träd in i skogen. När du kan se var paret håller till. Du kan se att havsörnparet flyger till samma ställe varje dag med mat, va. Då kan du sätta upp och bevaka. Det har skett

många gånger. I övrigt är det en omöjlighet. Det är som att jaga, spana på dom som jagar vargar. Det går inte. (Intervjuperson 2)

Intervjuperson 2 konstaterar att det är i praktiken omöjligt att ge situationellt skydd åt varje häckande fågelindivid. Däremot berättar intervjuperson 2 att ”det har skett många gånger” att särskilt sårbara arters häckningsplatser, t.ex. pilgrimsfalk och berguv, bevakats. Han refererar till Projekt Fågelvakten, ett ideellt skyddsprogram som startades år 1985 av Sveriges Ornitologiska Förening med syfte att rädda hotade fågelarter (Skogen, u.å.). Detta gjordes bl.a. genom att bevaka enskilda fågelindividuers bon. I sådana fall var det frågan om sällsynta arter och således ett fåtal häckande fågelindivider, varpå enskilda häckningsplatser kunde identifieras och bevakas.

Vissa arter kräver mycket specifika förhållanden för häckning och därmed påträffas de främst på vissa avgränsade geografiska områden. Sådana platser kan beskrivas som särskilt utsatta områden, t.ex. Stekenjokk.

Det är dom här [fågelarterna] som far upp till fjälls då. Dom kommer och vill häcka och kalasa på det här smörgåsbordet med mygg och alltihopa som är där. Så dom, ja, tycker det är lätt att föda upp ungar i den miljön då. Men det är ju dom här fjällfåglarna som blir utsatta där uppe. Och just Stekenjokk, det är ju vägen som har gjort lättillgängligheten där uppe då. Att man kan ju köra bil dit och bara gå ut. (Intervjuperson 3)

Stekenjokk är ett kalfjällsområde i Jämtlands län, vars unika natur erbjuder lämpliga häckningsförhållanden för vissa fjällfågelarter. Intervjuperson 3 berättar att ”vägen” gör äggen särskilt lättillgängliga för äggsamlare. Han refererar här till Vildmarksvägen, även kallad Stekenjokksvägen, som löper genom Stekenjokk. Vissa markhäckande fåglar häckar öppet alldeles intill denna väg, varpå äggen kan plockas utan större ansträngning. Dessa förhållanden gör Stekenjokk till ett område som är särskilt utsatt för äggsamling. Detta uppmärksammades i samband med upptäckten av de tre äggsamlarna som tre vårar i rad reste till Stekenjokk för att plocka ägg. Sedan dess har Länsstyrelsen i Jämtland infört ett tillträdesförbud under tiden för ruvning, alltså får man inte gå utanför Vildmarksvägens asfalt. Tillträdesförbudet bevakas dygnet runt av patrullerande naturbevakare och polis. Tillträdesförbudet införs också på andra håll i Sverige där känsliga fåglar häckar, men Jämtland utmärker sig för den höga bevakningen av Stekenjokk. Enligt en intervjuperson beror detta på att denna brottslighet tas ”på fullt allvar” av beslutsfattare i Jämtlands län.

Tillsynsmyndigheters och frivilliga aktörers bevakning av särskilt utsatta fågelindivider eller områden kan utifrån Wikströms (2012:26) begreppsapparat förstås som

externa kontrollmetoder som syftar till att avskräcka den brottsbenägna äggsamlaren från att bryta mot jaktlagen. Utifrån Bjørgos begreppsapparat kan bevakningen förstås som en åtgärd vars brottsförebyggande effekt baserar sig på en avskräckande mekanism. Genom att öka risken för att bli upptäckt kan bevakningen avskräcka den brottsbenägna äggsamlaren från att bryta mot jaktlagen (Bjørgo, 2016:12). Genom avskräckning styrs individen till att handla enligt de normer som stiftats i jaktlagen även om äggsamlarens personliga moraluppfattning avviker från dessa normer (Wikström, 2012:25).

Dock uppfattas bevakningen nödvändigtvis inte som avskräckande av alla äggsamlare. Som nämnt i tidigare avsnitt har bevakningen en gång i tiden uppfattats som rentav uppmuntrande för att svårtillgängligheten ansågs öka äggkullens värde. Även om bevakningen saknar avskräckande effekt, så ökar den ändå sannolikheten att pågående brott upptäcks och avbryts (Bjørgo, 2016:23). Exempelvis berättar intervjuperson 3 om en erfarenhet där han som patrullerande naturbevakare upptäckte två misstänkta äggsamlare på förbjudet område, varpå han kunde avbryta brottet och tillkalla polis. Förundersökningen lades senare ner p.g.a. otillräcklig bevisning. Osannolikheten för straff kan minska den avskräckande effekten som risken för att bli upptäckt kan medföra (Wikström, 2012:28; Bjørgo, 2016:22). Detta innebär också att de tre samtida fall, där samtliga äggsamlare straffats för brottsligheten, kan öka den avskräckande effekten både bland dömda äggsamlare, samt potentiella äggsamlare.

Utöver avskräckande effekt kan utdelade straff även förebygga framtida brott genom att minimera brottets nytta (Bjørgo, 2016:30). I de flesta fall har nyttan i att samla ägg reducerats genom att hela eller delar av vinsten – alltså äggsamlingen själv – konfiskerats av staten. I Finland kan man dessutom dömas till att ersätta staten på fridlysta arters teoretiska värde. Den finska äggsamlarens samling värderades till totalt 476 192 euro. Han dömdes till att ersätta staten på 250 000 euro.

Vissa straff har även haft den brottsförebyggande mekanismen av inkapacitering, alltså har äggsamlare i teorin nekats tillfälle eller kapacitet att begå framtida brott (Bjørgo, 2016:24). Exempelvis dömdes en samtida äggsamlare till fängelse i ett år. Flera äggsamlare har konfiskerats på redskap som bedömts utgöra hjälpmedel vid brott. Den finska äggsamlaren konfiskerades på ett på arkivskåp, som enligt domen ”varit nödvändigt för säkert förvarande av (...) ägg” och en axelväska som använts för transport av ägg. Han fick behålla sin navigator förutsatt att dess minne tömdes på markerade häckningsplatser. Vissa äggsamlare har konfiskerats på kanyler, tandläkarborrar och blåsrör som använts vid preparering av ägg. På så sätt försvaras genomförandet av framtida brott åtminstone tillfälligt.

5.5.4. Civilsamhällets betydelse

Som konstaterat i tidigare avsnitt kan myndigheter omöjligtvis bedriva en allomfattande situationell brottsprevention. Därmed har civilsamhället en stor betydelse för förebyggandet och uppdagandet av äggsamling.

Det är A och O att skogsägare, bönder, markägare, jägare, friluftägare har ögonen öppna och noterar. Som i all annan fauna- och florakriminalitet. Noterar och ringer in till polisen att här är en bil som står här och jag förstår inte varför den här bilen står här för där häckar berguv och dom, dom har varit här flera gånger och smugit på nätterna. Att anmäla. Och tipsa. (Intervjuperson 2)

Intervjuperson 2 lyfter fram grupper som är benägna att röra sig i områden där jakten på ägg bedrivs, t.ex. skogsägare, bönder, markägare och jägare. Han betonar betydelsen av att dessa grupper håller ”ögonen öppna och noterar”, samt anmäler och tipsar. Intervjuperson 3 berättar att ”det är jättevärdefull information man får” från människor som rör sig i samma områden som äggsamlare, t.ex. fågelskådare. Också intervjuperson 1 betonar betydelsen av information som kommer från en ”engagerad allmänhet”.

För att bygga upp allmänhetens engagemang för denna typ av brottslighet har Naturvårdsverket, Länsstyrelsen och polisen infört kampanjen ”Öppet öga”. Kampanjen syftar till att informera allmänheten om aktuell lagstiftning, samt uppmuntra till att anmäla misstankar om illegal jakt och handel (Naturvårdsverket, 2014). Genom att informera allmänheten om rådande lagstiftning kan normativa barriärer byggas upp, vilket eventuellt minskar medborgarnas benägenhet att uppfatta jaktbrott och artskyddsbrott som lämpliga handlingsalternativ (Bjørge, 2016:15). Genom att uppmuntra allmänheten till att hålla ögonen öppna i naturen överläts uppgiften av bevakning delvis till civilsamhället. På så vis kan nivån av extern kontroll och normstyrning höjas ute i naturen, varpå risken att upptäckas eventuellt kan bli större.

Effekten av en engagerad allmänhet konkretiseras i vissa fall där äggsamlare upptäckts genom tips från allmänheten. Intervjuperson 2 berättar om en äggsamlare som upptäcktes genom ett tips från en fågelskådare som hört rykten om äggsamlarens illegala aktiviteter. Även intervjuperson 4 berättar om ett fall där äggsamlare slumpmässigt upptäckts av ringmärkare:

Att dom åkte dit på äggsamling, det var ju att det råkade komma in en person som inventerade fåglar som såg dom när dom var vid ett havsörnsbo i ett beträdelseförbudsområde. Då var dom *inne* i ett

beträdelseförbudsområde. (...) Och då sa dom att dom inventerar havsörn. ”Vi håller på och inventerar havsörn åt [två ringmärkare]”. Och när han sen åker därifrån den här killen som gjorde den här inventeringen. Då *möter* han [en av tidigare nämnda ringmärkare] och en annan kille till som ska in och ringmärka dom hära havsörnsungarna. I det här boet då. Och då säger dom- dom hade ju också tillstånd att vara inne i beträdelseförbudsområdet då. Och då blev det en diskussion där: ”Jaha vad ska ni göra?” ”Ja, vi ska ringmärka havsörn”. ”Ja men du har ju redan två killar där inne.” ”Va!” säger dom. [skrattar] Så att det var ju bara en slump att dom två uppdagades och sen kunde göras en husrannsakan några månader senare då. (Intervjuperson 4)

I bägge exempel har äggsamling alltså anmälts av personer som genom sitt yrke eller fritidsintresse rör sig i samma miljöer eller kretsar som äggsamlare. Till skillnad från illegal jakt på stora rovdjur kan benägenheten att anmäla upptäckta fall av äggsamling antas vara hög inom denna gruppering. Att anmäla illegal jakt på stora rovdjur är låg p.g.a. att lagstiftningen nödvändigtvis inte reflekterar normen i vissa samhällen, samt att risken för att anmälaren utsätts för sociala sanktioner är hög (Brå, 2007:107) Att störa fåglars häckning och fortplantning är däremot allmänt förkastat bland den betydande majoriteten av ornitologer och fågelskådare. Även Projekt Fågelvakten, där frivilliga medborgare deltog i övervakning av särskilt utsatta fåglar, exemplifierar civilsamhällets betydelse för fågelskydd. Civila ornitologer har också konsulterats vid polisutredningarna av samtliga samtida fall.

6. Avslutning

Syftet för denna uppsats var att förklara varför äggsamling sker utifrån dess situationella dynamik. Detta utforskades genom tre underordnade syften. Jag kommer att sammanfatta resultaten för respektive syfte, varefter dessa sammankopplas i en slutsats berörande generella drag i äggsamlandets situationella dynamik. Därefter diskuteras resultaten i relation till tidigare forskning, samt förslag för framtida forskning.

6.2. Sammanfattning

För det första syftade jag till att beskriva processen av att samla ägg, alltså hur aktiviteten av att ackumulera och äga en äggsamling går till i praktiken. Ägget förstods som ett unikt, svårtillgängligt och i vissa fall sällsynt samlarobjekt. Processen av att samla ägg liknar övrig samlarverksamhet i bemärkelsen av att äggsamlandet förutsätter en tillräcklig grad kunskap och kompetens för att lokalisera fågelbon, nå svårtillgängliga häckningsplatser och tömma ägg. Till skillnad från modern samlarverksamhet är jakten på samlarobjektet, alltså ägget, inte endast en metafor för konsumtion där samlarobjekt söks och köps, utan förutsätter ett faktiskt jaktbrott. Utöver den materiella belöningen (ägget) motiveras jaktbrottet eventuellt också av en emotionell belöning, vilket får stöd av tidigare forskning berörande samlarbeteenden, samt forskning av äggsamlare under tidiga 1900-talet. Jaktbrotten har i vissa fall begåtts i grupp, vilket eventuellt motiveras av en social belöning, alltså gemenskap och samarbete inom den informella grupp som äggsamlarna formar. Till skillnad från en stor del av illegal handel med vilda arter kännetecknas äggsamling inte av en ekonomisk nytta. I de fall där ägg förvärvats genom transaktioner har det främst varit frågan om byteshandel där ägg bytts mot ägg. Dokumentation av jakten på ägg, samt katalogisering av äggsamlingen, identifierades som en betydelsefull del av äggsamlarprocessen.

För det andra syftade jag till att identifiera motiv och egenskaper som driver individen till att samla ägg. Brottslighetens ändamål har generellt varit att, i likhet till annan samlarverksamhet, uppnå kompletta och/eller omfattande samlingar. Därmed drabbas alla fågelarter av äggsamling. Utifrån äggsamlarnas vanemässiga, mångåriga brottslighet, samt avsaknad av uttryck för skuld och skam, beskrevs äggsamlarna som individer med en personlig moraluppfattning enligt vilken jaktbrott, och i vissa fall artskyddsbrott, är lämpliga handlingsalternativ i förhållande till frestelsen av att ackumulera och äga ägg. Det noterades att en sådan moraluppfattning tidigare varit normativ, men med tidens gång har den allmänna

moraluppfattningen skiftat för att närmare reflektera aktuell lagstiftning. I vissa fall har samlandet rättfärdigats genom att förneka eller minimera brottslighetens skada på drabbade fågelarter. Enstaka samlare tillskriver brottsligheten ett vetenskapligt syfte, men i analys tolkades detta snarare som ett rättfärdigande av intresset. Det föreslogs att vissa äggsamlare drivs av ett tvångsmässigt psykologiskt behov att fortsätta ackumulera ägg, varpå brottsbenägenheten istället skulle basera sig på låg självkontroll.

För det tredje syftade jag till att identifiera normer och externa kontroller som råder i miljöer där äggsamling sker och förklara vilken betydelse dessa har för brottslighetens fortskridande. Häckningsplatser, hemmet och webbplatser identifierades som huvudsakliga platser där äggsamling sker. De flesta häckningsplatser är inte föremål för informell eller formell kontroll som påtvingar normer som stiftats i skyddslagar, varpå risken för att upptäckas tenderar att vara mycket låg. Även i hemmet, där ägget prepareras och förvaras, tenderar myndigheters och allmänhetens externa kontroll att frånvara. I vissa fall har tillsynsmyndigheter och frivilliga aktörer infört bevakning av särskilt utsatta fågelindivider eller särskilt utsatta platser. I dessa fall är risken att bli upptäckt högre, varpå brottsligheten eventuellt kan förebyggas genom att äggsamlaren avskräcks eller pågående brott avbryts. Allmänhetens ökade medvetenhet och engagemang för brott i naturen kan också ha en avskräckande eller avbrytande effekt.

6.3. Slutsats

Varför väljer en människa att samla på ägg från vilda fåglar? Jag har syftat till att besvara denna fråga utifrån äggsamlandets situationella dynamik. Individer som samlar på ägg drivs av motiv som jag valt att kalla materiella, sociala och/eller emotionella belöningar. Äggsamlarna har en brottsspecifik benägenhet i bemärkelsen av att de finner illegal jakt, och i vissa fall illegal handel, som lämpliga handlingsalternativ i förhållande till dessa motiv. Alternativt har vissa äggsamlare en brottsspecifik benägenhet i bemärkelsen av att deras förmåga att agera enligt lag hämmas av ett psykologiskt tvångsmässigt behov att fortsätta samla ägg.

Fågelägget utgör ett naturligt förekommande ting som vår efter vår reproduceras i lämpliga livsmiljöer, alltså finns det otaliga platser som erbjuder möjligheten att tillfredsställa individens motiv att ackumulera och äga en äggsamling. De allra flesta häckningsplatser befinner sig på obevakade platser i rurala miljöer, alltså finns det generellt inga formella eller informella kontrollmekanismer som påtvingar lagstiftade normer. Samma gäller i hemmet där ägg olagligen prepareras och förvaras och på tekniska plattformar där illegal handel med ägg

organiseras. Dessa miljöer kan därmed förstås som kriminogena i bemärkelsen av att omgivningen varken fördömer eller förhindrar äggsamlarnas kriminella aktiviteter. Därmed kan den motiverade, brottsbenägna äggsamlaren uppfatta det illegala samlandet av fågelägg som inte endast ett lämpligt, utan även ett fullt möjligt handlingsalternativ.

6.4. Diskussion

Den befintliga forskningen om äggsamling beaktade främst brottslighetens motiv. Denna uppsats har bidragit till kunskapen genom att beakta situationella faktorer hos både individ och miljö, samt tidigare forskning beträffande samlarbeteenden. Medan Angus Nurse anser att äggsamling inte motiveras av några direkta belöningar, så har jag genom att dra kopplingar till tidigare forskning av samlarbeteenden visat att ägget kan förstås som en materiell belöning trots avsaknad av praktisk funktion och ekonomiskt värde. Ägget kan förstås som ett unikt, svårtillgängligt och i vissa fall sällsynt samlarobjekt som samlaren skapar anknytning till och tillskriver ett symboliskt värde. Äggsamling drivs eventuellt också av en emotionell belöning, alltså positiva känslor i samband med jaktbrottet, samt en social belöning, alltså gemenskap och samarbete inom den informella gruppen av äggsamlare.

I likhet till Nurse fann jag att äggsamling är en traditionell hobby som gått i arv genom generationer. Flera äggsamlare uppger att deras intresse för samlandet uppstått i deras barndom då äggsamling varit en populär hobby bland andra barn och unga. Hobbyn har alltså varit normativ trots dess illegala status. Sedan dess har normerna skiftat för att närmare efterlikna lag, medan den enskilda äggsamlarens intresse består. Då uppstår frågan om det finns en framtid för äggsamling eller kommer brottsligheten att dö ut med tidens gång? Tre intervjupersoner har svårt att se att dagens ungdom finner ett intresse för att fortsätta äggsamlandets arv. En av dem hänvisar till att ornitologiska föreningar har allt sämre påfyllnad underifrån, vilket tyder på ett tynande intresse för ornitologi generellt. En annan intervjuperson säger att ingen knappast upptar intresset för äggsamling idag, men de som redan börjat har antagligen svårt att sluta.

I denna uppsats har äggsamling granskats utifrån sin situationella dynamik. Det bör förtydligas att enskilda situationer aldrig är identiska, men jag har identifierat generella drag som förenar dessa situationer: motiverade och brottsbenägna äggsamlare i miljöer som generellt saknar extern kontroll som påtvingar lagstiftade normer. Jag finner att den situationella handlingsteorin har med fördel kunnat tillämpas på brott som sker i rurala miljöer trots att teorin baserar sig på forskning av ungdomsbrottslighet i urbana kontext. Teorins begrepp är mycket

generellt formulerade, men har framgångsrikt specificerats med hjälp av teori om samlarbeteenden och brottsförebyggande mekanismer.

I likhet till tidigare forskning kan jag konstatera att det förebyggande arbetet mot brott mot vilda arter i rurala miljöer är svårgenomförbart, men inte omöjligt. I uppsatsen har bevakningen av Stekenjokk lyfts fram som ett positivt exempel på förebyggande arbete. Det befintliga brottsförebyggande arbetet i områden med tillträdesförbud skulle med fördel kunna studeras för att närmare utvärdera arbetets förutsättningar, utmaningar och effekter.

I uppsatsen har individuella äggsamlares motiv och egenskaper analyserats utifrån sekundärkällor. Jag har ofta förlitat mig på tidigare forskning berörande samlarbeteenden för att förklara varför äggsamlare valt att agera på vissa sätt. I framtida forskning skulle äggsamlare kunna intervjuas för att förstärka slutsatsernas giltighet eller för att finna alternativa förklaringar som inte framkommit i uppsatsens material.

Den illegala byteshandeln med ägg särskiljer sig från illegal handel med arter i stort i bemärkelsen av att den i huvudsak saknar ekonomisk nytta. Under intervjuerna har framkommit att ägg antagligen också plockas i ekonomiskt syfte, men i dessa fall rör det sig sannolikt om falkenering, alltså för att föda upp rovfåglar för jaktbruk. Fenomenet har inte uppmärksammats i tidigare forskning och skulle med fördel kunna utforskas närmare i framtiden.

Referenser

Rapporter och arbeten

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Illegal jakt på stora rovdjur : Konflikt i laglöst land?* Författare: Mikael Pyka, et al. Brårapport 2007:22. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Illegal handel med hotade djur och växter : En förstudie.* Författare: Johanna Hagstedt och Lars Korsell. Brårapport 2008:14. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.

European Commission, EC (2014). *64 Final. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the EU Approach against Wildlife Trafficking.* Bryssel: European Commission.

TRAFFIC. (2008). *What's Driving the Wildlife Trade? A Review of Expert Opinion on Economic and Social Drivers of the Wildlife Trade and Trade Control Efforts in Cambodia, Indonesia, Lao PDR and Vietnam.* East Asia and Pacific Region Sustainable Development Discussion Papers. East Asia and Pacific Region Sustainable Development Department, World Bank, Washington, DC.

Tullverket (2017). *Lägesbild : Organiserad brottslighet 2017.* Stockholm: Tullverket.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

Lagar och förordningar

Artskyddsförordning 2007:845. *Artskyddsförordning.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/artskyddsforordning-2007845_sfs-2007-845 (Hämtad 10.4.2020)

Jaktlag 1987:259. *Jaktlag.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/jaktlag-1987259_sfs-1987-259 (Hämtad 10.4.2020)

Personuppgiftslag 1998:204. *Personuppgiftslag.* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/personuppgiftslag-1998204_sfs-1998-204 (Hämtad 10.3.2020)

Vetenskapliga artiklar och litteratur

Belk, R. W. (1995). *Collecting in a Consumer Society.* London: Routledge.

Björger, T. (2016). *Preventing Crime : A Holistic Approach.* London: Palgrave Macmillan UK.

Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (2009). Introduction: Expert Interviews – An Introduction to a New Methodological Debate. I Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (red.) *Interviewing Experts.* London: Palgrave Macmillan UK.

- Bogner, A. & Menz, W. (2009) The Theory-Generating Expert Interview: Epistemological Interest, Forms of Knowledge, Interaction. I Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (red.) *Interviewing Experts*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Bowen, G.A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*. Vol 9, No 2: 27-40.
- Christmann, G.B. (2009). Expert Interviews on the Telephone. I Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (red.) *Interviewing Experts*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Cole, E. (2015) Blown Out: The Science and Enthusiasm of Egg Collecting in the Oologists' Record, 1921-1969. *Journal of Historical Geography*. Vol 51: 18-28.
- Fanin, N., Gundale, M., Farrell, M., Ciobanu, M., Baldock, J., Nilsson, M-C., Kardol, P. & Wardle, D. (2018) "Consistent Effects of Biodiversity Loss on Multifunctionality across Contrasting Ecosystems." *Nature Ecology & Evolution*. Vol 2, No 2: 269-78.
- Fereday, J. & Muir-Cochrane, E. (2006). Demonstrating Rigor Using Thematic Analysis: A Hybrid Approach of Inductive and Deductive Coding and Theme Development. *International Journal of Qualitative Methods*. Vol 5, No 1: 80-92.
- Lynch, M. (2015) Penal Artifacts: Mining Documents to Advance Punishment and Society Theory. I Palacios, W. (red.) *Qualitative Research in Criminology*. New York: Routledge.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2016). *Designing Qualitative Research (6th ed.)*. Los Angeles: Sage Publications.
- McIntosh, W.D. & Schmeichel, B. (2004). Collectors and Collecting: A Social Psychological Perspective. *Leisure Sciences*. Vol 26: 85-97.
- Meuser, M. & Nagel, U. (2009). The Expert Interview and Changes in Knowledge Production. I Bogner, A., Littig, B. & Menz, W. (red.) *Interviewing Experts*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Muth, R.M. & Bowe, J.F. Jr. (1998) Illegal Harvest of Renewable Natural Resources in North America: Toward a Typology of the Motivations for Poaching. *Society & Natural Resources*. Vol 11: 9-24.
- Nurse, A. (2011). Policing Wildlife : Perspectives on Criminality in Wildlife Crime. *Papers from the British Criminology Conference*. Vol 11: 38-53

Noaks, L. & Wincup, E. (2004). The Development of Qualitative Approaches to Criminological Research. I Noaks, L., & Wincup, E. (red.) *Introducing Qualitative Methods: Criminological research* (pp. 2-18). London: SAGE Publications Ltd.

Noaks, L. & Wincup, E. (2004b). Using Documentary Evidence in Qualitative Research. In Noaks, L., & Wincup, E. (red.) *Introducing Qualitative Methods: Criminological research* (pp. 2-18). London: SAGE Publications Ltd.

Pearce, S. M. (2017). *Museums, Objects and Collections : A Cultural Study*. Washington, DC: Smithsonian Books.

Rosen, G.E. & Smith, K.F. (2010). Summarizing the Evidence on the International Trade in Illegal Wildlife. *EcoHealth*. Vol 7: 24-32.

Sollund, R. (2019). *The Crimes of Wildlife Trafficking : Issues of Justice, Legality and Morality*. Routledge: Oxon and New York.

Westerlund, C.A. (1868). *Skandinavisk Oologi : Utbredning, bo och ägg af Sveriges och Norges foglarjemte ornitologisk exkursions-fauna*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Wikström, P-O. H. (2012). *Breaking Rules: The Social and Situational Dynamics of Young People 's Urban Crime*. Oxford: Oxford University Press.

Webbplatser

Förenta Nationerna. (u.å.). *Wildlife and Forest Crime : Overview*.

<https://www.unodc.org/unodc/en/wildlife-and-forest-crime/overview.html> (Hämtad 11.4.2020)

Det Norske Akademis Ordbok, NAOB. (u.å.) *Faunakriminalitet*.

<https://naob.no/ordbok/faunakriminalitet> (Hämtad 16.4.2020)

Naturhistoriska riksmuséet. (2011). *Livets mångfald : Textsammanställning* [utställningstext].

<https://www.nrm.se/download/18.42129f1312d951207af800042215/1367704970602/Ustst%C3%A4llningstext.pdf> (Hämtad 20.2.2020)

Naturvårdsverket. (2014). *Öppet öga : tillsammans mot brott i naturen*. [broschyr]

<https://www.naturvardsverket.se/upload/var-natur/djur-och-vaxter/oppet-oga/oppet-oga-folder2014.pdf> (Hämtad 15.5.2020)

Skogen (u.å.). *Fågelvakten, Projekt Fågelvakten*.

<https://www.skogen.se/glossary/fagelvakten-projekt-fagelvakten> (Hämtad 15.5.2020)

Sveriges domstolar. (2019). *Allmänna domstolar*

<https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/sa-fungerar-domstolarna/allmanna-domstolar/> (Hämtad 31.3.2020)

Tullverket. (2019). *Cites : Hotade arter av vilda djur och växter.*

<https://www.tullverket.se/sv/omoss/press/faktaomtullverketsverksamhet/citeshotadearteravvildadjuromochvaxter.4.7df61c5915510cfe9e7ff00.html> (Hämtad 16.4.2020)

Bilaga A. Intervjuguide

1. Vad är din erfarenhet av äggsamlare? Hur har du kommit i kontakt med dem?
2. Vilka arter utsätts för äggsamling?
3. När plockas ägg?
4. Kan du beskriva miljöerna där ägg plockas?
5. Hur kan äggsamlare veta var boet finns? Hur hittar de dit?
6. Hur går handeln med ägg till? Köps, säljs, byts? Hur, var?
7. Hurdana personer samlar ägg?
8. Sker äggsamling ensam eller i grupp?
9. Varför samlar man på ägg?
10. Hur kan äggsamlaren rättfärdiga samlandet av ägg?
11. Hur jobbar man för att skydda ägg från äggsamlare?
12. Vilka svårigheter finns i att skydda ägg från äggsamlare?
13. Vilken betydelse har civilsamhället för att skydda ägg?
14. Har du en uppfattning om hur vanligt äggsamling är?
15. Har du en uppfattning om de tre samtida fallen av äggsamling är representativa för äggsamling överlag?

Bilaga B. Intervjuförfrågan

Hej!

Jag heter Emma Levo och jag studerar på masterprogrammet i kriminologi på Göteborgs universitet. Jag skriver som bäst min masteruppsats om s.k. ”äggjuvar”, som samlar på utrotningshotade fåglars ägg och ungar för att antingen utöka sina personliga samlingar eller smugla vidare till utlandet. Syftet för min uppsats är att för det första kartlägga omfattningen och karaktären av boplundring i Sverige, samt förklara motiven bakom denna brottslighet. För det andra syftar jag till att beskriva hur svenska myndigheter och andra aktörer arbetar för att förebygga denna brottslighet, samt förklara varför denna brottstyp inte prioriteras högre i det brottsförebyggande arbetet. Varken boplundring eller fågelskydd har tidigare uppmärksammats i kriminologisk forskning p.g.a. den traditionella kriminologins stads- och människocentrerade tendenser. Min strävan är att bidra till den kriminologiska kunskapsbildningen om brott mot djur och brottsförebyggande arbete i rurala miljöer. Uppsatsarbetet handleds av Gunnar Gillberg på Göteborgs universitet.

Jag planerar att inleda arbetet genom att sammanställa relevant brotts- och beslagsstatistik. Dock kan denna statistik knappast reflektera boplundringens verkliga omfattning och karaktär p.g.a. låg anmälnings- och upptäcktsfrekvens. Därför måste jag komplettera denna bristfälliga information genom att intervjua personer som genom sitt arbete och annan erfarenhet har kunskap om denna brottslighet. Därför kontaktar jag er/dig [namn på organisation/person] för att komma i kontakt med någon som är insatt i fenomenet och som kan intervjuas ang. dessa ämnen för mitt examensarbete.

Intervjun planeras ske i mars och den kan göras antingen i person, telefon eller Skype. Intervjun planeras vara ca 30-60 min lång. Jag vore väldigt tacksam om ni kunde hjälpa mig med saken!

Jag svarar mer än gärna på frågor. Tackar för svar!

Med vänliga hälsningar,

Emma Levo